

Міністерство культури та інформаційної політики України
Харківська державна академія культури
Факультет соціальних комунікацій і музейно-туристичної діяльності

Кваліфікаційна робота

на тему:

«Проект ревалоризації культових ділянок Ольвії Понтійської»

Здобувача вищої освіти 2 курсу
другого освітнього рівня (магістр)
спеціальності 027 «Музеєзнавство,
пам'яткознавство» освітньої програми
«Музеєфікація історико-культурної
спадщини»

Лузан Анастасії Миколаївни

Науковий керівник: доктор
культурології, Щербань Анатолій
Леонідович

Рецензент: к.і.н. Кузьміщев Олександр
Геннадійович. Науковий співробітник
відділу античної археології Інституту
археології НАН України, заступник
керівника Ольвійської міжнародної
експедиції.

Харків – 2022

Харківська державна академія культури

Факультет: Соціальних комунікацій і музейно-туристичної діяльності

Кафедра: Історії, музеєзнавства, пам'яткознавства

Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр

Напрямок підготовки Спеціальність 027 Музеєзнавство, пам'яткознавство
(шифр і назва)

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Завідувач кафедри
Анатолій ЩЕРБАНЬ
“__” _____ 2021 року

З А В Д А Н Н Я
НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

ЛУЗАН АНАСТАСІЯ МИКОЛАЇВНА

1. Тема роботи: **«Проект ревалоризації культових ділянок Ольвії Понтійської»**
«The project of revalorisation (reevaluation) of the cult sites of Olbia Pontius»

Керівник роботи – ЩЕРБАНЬ А.Л., доктор культурології, завідувач кафедри історії,
музеєзнавства та пам'яткознавства

затверджений засіданням кафедри, протокол № _ від _____ 2020 року

2. Строк подання студентом роботи - грудень 2021 р.

3. Зміст дипломної роботи (перелік питань, які потрібно розробити):

РОЗДІЛ I. Історія музеєфікації НІАЗ «Ольвія»

РОЗДІЛ II. Наукова концепція проекту ревалоризації культових ділянок Ольвії Понтійської

РОЗДІЛ III. Музейно-педагогічна програма шкільного профілю на 2021-2022 рр. НІАЗ «Ольвія»

ВИСНОВКИ

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

СПИСОК ДОДАТКІВ

ДОДАТКИ

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір та затвердження теми дипломної роботи	вересень	
2.	Виявлення та вивчення літератури з теми дипломної роботи	жовтень-листопад	
3.	Написання тексту I розділу дипломної роботи	грудень-січень	
4.	Написання тексту II розділу дипломної роботи	лютий-травень	
5.	Збір емпіричного матеріалу з теми дослідження, його опрацювання, опис	липень-серпень	
6.	Написання тексту III розділу дипломної роботи	вересень-листопад	
7.	Написання вступу, висновків, додатків, оформлення роботи, її передзахист на кафедрі	листопад-грудень	
8.	Підготовка презентації та захист дипломної роботи	грудень-січень	

Студент

Анастасія ЛУЗАН

Керівник роботи

Анатолій ЩЕРБАНЬ

Анотація Лузан А. М.

«Проект ревалоризації культових ділянок Ольвії Понтійської»

Спеціальність: 027 Музеєзнавство, пам'яткознавство

Заклад освіти: Харківська державна академія культури, Харків, 2021 рік

В дипломній роботі розглянуто питання адаптації музеєфікованих культових архітектурних пам'яток Ольвії Понтійської античної доби до екскурсійно-туристичного обслуговування з використанням сучасних експозиційних, комунікаційних можливостей та подальшою інтеграцією до шкільної освітньої програми. Робота виконана на базі Національного історико-археологічного заповідника «Ольвія» Інституту археології Національної академії наук України.

Дипломна робота містить такі розділи: Історія музеєфікації НІАЗ «Ольвія»; Наукова концепція проекту ревалоризації культових ділянок Ольвії Понтійської; Музейно-педагогічна програма шкільного профілю на 2021-2022 рр. НІАЗ «Ольвія».

Дослідження та результати даної роботи можуть бути задіяні при розбудові стаціонарних музейних експозицій із залученням археологічних об'єктів *in situ*, виставок присвячених досліджуваній науковій проблематиці, при організації культурно-масових та навчально-просвітницьких заходів, у роботі в туристичній сфері, розробці екскурсійних маршрутів територією Національного історико-археологічного заповідника «Ольвія» Інституту археології Національної академії наук України.

Ключові слова: Ревалоризація, музеєфікація, Ольвія Понтійська, культові ділянки *in situ*, музейно-педагогічна програма, музейна комунікація, *public space*, експозиційний проект.

Annotation Luzan A. N.

"Project for the revalorisation (revaluation) of the cult sites of Olbia Pontius "

Specialty: 027 Museum Studies, Monument Studies

Educational institution: Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, 2021

The thesis deals with the adaptation of museified cult architectural monuments of Olbia of Pontus in ancient times to sightseeing and tourist services using modern exhibition, communication opportunities and further integration into the school curriculum. The work was performed on the basis of the National Historical and Archaeological Reserve "Olbia" of the Institute of Archeology of the National Academy of Sciences of Ukraine.

Thesis contains the following sections: History of museification NHAR "Olbia"; Scientific concept of the project of revaluation of the cult sites of Olbia Pontius; Museum-pedagogical program of the school profile for 2021-2022. NHAR "Olbia".

Research and results of this work can be used in the development of permanent stationary museum exhibitions with in situ archaeological sites, exhibitions on research issues, in the organization of cultural and educational events, to work with the tourist audience, the development of excursion routes through the National Historical and Archaeological Preserve. Institute of Archeology of the National Academy of Sciences of Ukraine.

Key words: revalorisation (revaluation), Olbia Pontius, cult sites in situ, museum-pedagogical program, museum communication, museification, public space, exhibition project.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3-10
РОЗДІЛ I. Історія музеєфікації НІАЗ «Ольвія».....	11-18
РОЗДІЛ II. Наукова концепція проєкту ревалоризації культових ділянок Ольвії Понтійської.....	19-28
РОЗДІЛ III. Музейно-педагогічна програма шкільного профілю на 2021-2022 рр. НІАЗ «Ольвія».....	29-36
ВИСНОВКИ.....	37-40
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	41-51
СПИСОК СКОРОЧЕНЬ.....	52
СПИСОК ДОДАТКІВ.....	53
ДОДАТКИ.....	54-79

ВСТУП

Актуальність дослідження. Ольвія Понтійська – визначна пам'ятка античної доби. Внаслідок активних процесів музеєфікації 1924 – 1926 років на її базі було створено історико-археологічний заповідник, котрий 2002 року отримав статус національного. Руїни архітектурних об'єктів пам'ятки в процесі музеєфікації були частково реконструйовані, реставровані і/або законсервовані. До їх складу також увійшли об'єкти на території культових ділянок Західного, Східного та Південного теменосів. Музеєфіковані в загальному контексті охорони та збереження території ольвійського полісу, вони стають складовою екскурсійних маршрутів античним містом.

Основна проблема полягає в тому, що інтерактивний потенціал сакральних нерухомих пам'яток використовується в експозиційній та екскурсійній роботі заповідника не на повну потужність. Адже відсутня переоцінка його роботи в цих напрямках відповідно вимог сучасної «туристичної» реальності. Наступною проблемою стало те, що сучасний відвідувач сприймає інформацію не лише вербально, а більшою мірою візуально. Тобто статичність екскурсій та відсутність візуальних реконструкцій споруд сприяють відвідувача не лише до втрати зацікавлення самою пам'яткою, а й в цілому позитивних вражень, що впливає на подальший розвиток туристичного потенціалу та популяризацію заповідника.

Підсилює унікальність пам'ятки той факт, що руїни сакральних архітектурних споруд знаходяться безпосередньо на місці побутування. Втрата матеріального, історичного, культурного символічного капіталу накопиченого ними призведе до втрати можливостей економічного та культурного розвитку населеного пункту, ОТГ, регіону та держави. Тому становить науковий інтерес розробка та практична реалізація проєкту ревалоризації культових ділянок Ольвії Понтійської, котрий дозволить вирішити вище зазначені проблеми з урахуванням впливу символічної економіки на переоцінку вже існуючих досягнень в роботі заповідника. Адже

використані як об'єкти показу під час екскурсій, вони потребують переосмислення в інтерактивній площині відповідно до потреб мінливого світу, без втрати історичної та культурної цінності.

Об'єкт дослідження – музеєфіковані культові ділянки з руїнами архітектурних пам'яток на території Ольвії Понтійської.

Предмет дослідження – адаптація музеєфікованих культових архітектурних пам'яток античної доби Ольвії Понтійської до екскурсійно-туристичного обслуговування з використанням сучасних можливостей.

Мета дослідження – розробка проекту ревалоризації культових ділянок античної доби в межах НІАЗ «Ольвія» відповідно до діючого законодавства та з урахуванням запитів потенційної аудиторії.

Для досягнення поставленої мети передбачається виконання наступних завдань:

- Вивчити та систематизувати джерела та літературу з теми дослідження.
- Викласти результати наукового дослідження проблеми у формі історичної довідки.
- Розробити проєкт ревалоризації культових ділянок Ольвії Понтійської на основі накопиченого символічного капіталу пам'ятки з урахуванням специфіки процесу реекспозиції, розробки музейної комунікації та в рамках символічної економіки.
- Розробити програму з музейної педагогіки НІАЗ «Ольвія» на основі культурно-історичної, археологічної спадщини культових ділянок Ольвії Понтійської.

Територіально – хронологічні рамки дослідження дипломної роботи охоплюють час існування Ольвії Понтійської на території Північного Причорномор'я VI ст. до н. е. – IV ст. н. е.

Історіографія дослідження складається з джерельної бази та наукових досліджень. Джерельна база включає: internet сторінки археологічних та історико-культурних заповідників: «Ольвія» [2], «Більськ»

[1], Кам'яна Могила [3]; державних структур: Міністерство освіти і науки України [4], офіційний сайт Миколаївської обл. ради [10, 15]; оцифровані законодавчі та статутні документи: Постанова КМУ [12], Указ президента України [13], Міністерство культури та інформаційної політики України [60], Статут НІАЗ «Ольвія» [14]; музейну друковану продукцію [7], архівні матеріали з особистого архіву автора: фото [8], відео [11]; внутрішня музейна документація: «Генеральний план» [6].

Література розподілена за тематичними блоками. **Блок №1: Археологічні дослідження.** Оpubліковані картографічні матеріали, плани розкопів теменосів у фундаментальних роботах: Русяєвої А. С. [66, 67, 68], Крижицького С. Д. [43, 44, 45], Леві О. І. та Карасьова О. М. [61], Буйських А. В. [23, 24], Скржинської М. В. [69, 70, 71, 72], колективна наукова робота «Найдавніший теменос Ольвії Понтійської» [29]. **Блок №2: Музеєфікація пам'ятки.** Збереженню та музеєфікації пам'ятки присвячені роботи котрі висвітлюють першу ланку процесу – пам'яткоохоронну: Біляєв О. С. [19], Каряка О. В., Яненко А. С. [34], Крижицький С. Д., Шеін С. С., Буйських А. В. [46], Матеріали засідань координаційної ради Ольвії [54], Титова О. М. [73]. Другу – музеєфікаційну: загальні праці з музеєфікації Каулен М. Є. [35], Медведь О. М. [55]. З музеєфікації Ольвії: Крапівіна В. В. [40, 41, 42], Біляєв О. С. [20, 21], Лисенкова Г. С. [52], Шевченко Т. [79], Шеін С., Костюк І. [80, 81]. **Блок №3: Проєкт ревалоризації.** Проєкт ревалоризації виконано на основі аналізу подібного досвіду закордонних музейних інституцій: Programma di valorizzazione del Castello dei Principi d'Acaja [86]; аналізу культурно-історичного потенціалу пам'ятки: Anholt Simon [83]; праць з символічного капіталу: Бурдьє П. [25]; практичні кейси з реалізації можливостей символічного капіталу: Шарон Зукін [30]; досвіду інклюзії: Proceedings of the 1st and 2nd COME-IN! [85], археологічного туризму: Історико-культурні та соціально-економічні засади розвитку туристичної діяльності [32], Корнієнко В. [36]; менеджменту та маркетингу в музейній справі: Трач О. Ю., Карий О. І. [74], Котлер Ф. [37, 38], Бойко-Гагарін А. С.

[22]; важливості пам'ятки для формування сталого економічного розвитку регіону: Поливач К. А. [62]; [31]; Дорофєєва Х. М. [28], Kristina Afric Rakitovac & Natasa Urosevic [84], Гріффен Л. О. [27]; архітектурні реконструкції і візуалізація: Коцюбівська К., Баранський С. [39], Крижицький С. Д. [44]. **Блок №4: Музейна педагогіка.** Колективна монографія «Музейна педагогіка в науковій освіті» [57], Маньковська Р. [53], Куцаєва Т. О. [48].

Особистий внесок автора та практичне значення роботи «Проект ревалоризації культурно-історичної спадщини культових ділянок Ольвії Понтійської» полягає в тому, що автором вперше проаналізовано історіографію археологічних та пам'яткоохоронних досліджень в контексті музеєфікації пам'ятки. Результатом стала розробка періодизації музеєфікації Ольвії Понтійської. Виявлено проблему щодо незначного використання на сьогодні символічного капіталу накопиченого самою пам'яткою, так і роботою НІАЗ «Ольвія». Таким чином, вперше переоцінюється накопичений досвід музейної інституції в рамках проєкту ревалоризації відповідно до вимог туристичного ринку та процесу створення сучасного музейного продукту на прикладі культових ділянок. Комплексно переоцінюється цінність музейної інституції від науково-дослідної до музейно-освітнього, туристичного центру в рамках проєкту на основі локалізованих, тематично поєднаних ділянок. Вперше розробляється комплекс інтерактивних музейних заходів з використанням атрактивного, інформаційного потенціалу архітектурних археологічних об'єктів культових ділянок. Вперше, відповідно до Державної освітньої програми, розроблено обґрунтовану музейну педагогічну програму НІАЗ «Ольвія». Тож авторкою підготовлено проєкт ревалоризації, що склався з: розробки музейної концепції, інтерактивних заходів з використання сучасних технологій та створення освітньої програми.

Методологія дослідження включає наступні методи:

Теоретичні: *Історичний* – на снові даних археологічних та пам'яткоохоронних процесів простежується історія введення культових

ділянок Ольвії Понтійської до експозиції, як об'єктів екскурсійного показу. Через історію формування ольвійського полісу на узбережжі Бузького лиману простежується фіксація світоглядних традицій еллінів з подальшою їх трансформацією на території полісу під впливом етно-культурної ситуації степу, лісо-степу, Північного Причорномор'я та Середземномор'я, котрі впливають на суспільне життя, архітектуру, мистецтво, планування полісу, виокремлення культур. Дана інформація закарбована у нерухомих пам'ятках, що складають атрактивну візуальну складову. *Логічний* – дозволяє дослідити і виокремити історію формування культових ділянок ольвійського полісу відповідно хронології заснування та розвитку міста задля творення логічної послідовної теми експозиції. *Дедукації* – загальний незадовільний стан презентації музейної продукції НІАЗ «Ольвія» на туристичному ринку дає можливість виявити окремі проблеми у комунікаційній, екскурсійній, репрезентаційній сферах роботи інституції. *Індукції* – виокремлення необхідної фрагментарної інформації з археологічних, пам'яткоохоронних досліджень дають можливість створити цілісну періодизацію музеєфікації Ольвії. *Аналіз* – проаналізовано сучасний стан роботи комунікаційного сектору заповідника: екскурсійної, медіа та освітньої діяльності. *Конкретизація* – при створенні короткої тематичної структури виокремлено з загальної інформації історико-культурної спадщини Ольвії дані про релігію, культури та міфологію на основі реальних археологічних об'єктів *in situ*. *Порівняння* – при дослідженні існуючого стану комунікаційної сфери заповідника розглядається досвід діяльності подібних інституцій на території України. При розробці проекту ревалоризації наводяться відомості про сучасний стан музейної комунікації котрі порівнюються з варіантами розробленими в проекті. *Моделювання* – моделюється ситуація щодо введення інноваційних розробок в існуючу музейну експозицію; використовується при створенні музейно-педагогічної програми НІАЗ «Ольвія» та написанні розгорнутого плану та сценарію проведення освітньої музейної лекції-тренінгу.

Емпіричні: спостереження - спостереження за екскурсійною роботою безпосередньо на території НІАЗ «Ольвія» дозволило побачити проблему статичності екскурсій, що підтверджується існуванням єдиної оглядової екскурсії безпосередньо на сайті при замовленні послуги. Дане спостереження виявило більш глибоку проблему комунікаційного сектору заповідника – відсутність вибору музейних продуктів для різних категорій потенційних відвідувачів. В свою чергу, відсутність вибору для широкої аудиторії призводить до втрати конкурентоспроможності на туристичному ринку.

Методи пізнавальної діяльності: *Дослідницький, проблемний* – через ретроспективне дослідження процесу становлення Ольвії, як музею під відкритим небом, вдалося розглянути наступні проблеми: відсутність загальної періодизації музеєфікації Ольвії; відсутність візуалізації руїн культових споруд; одноманітність музейних заходів; відсутність комплексної розробленої програми з популяризації культурно-історичної спадщини; відсутність цілісної музейної освітньої програми НІАЗ «Ольвія»; недоступність вербальної та візуальної інформації різним категоріям відвідувачів; необхідність перегляду існуючої ситуації презентації заповідника задля збереження та існування у новій «туристичній» реальності. *Креативний, моделювання* – аналіз символічного капіталу пам'ятки відбувається за допомогою створення ментальної мапи можливостей території, розробки брендингу місця. Зібрані та узагальнені дані моделюються на конкретній частині експозиції під відкритим небом при створенні наукової музейної концепції в рамках проекту ревалоризації культових ділянок Ольвії Понтійської.

Способи організації наукового дослідження, прогностичні методи:

Інформаційний метод надав змогу зібрати інформацію за темою дослідження з наукової літератури, internet ресурсів, наукової періодики, спеціалізованих наукових журналів, збірників тез доповідей конференцій. Задіяти в дослідженні джерельну базу що представлена нерухомими

археологічними об'єктами *in situ*, предметами з музейних колекцій, писемними джерелами у вигляді розробок музейних концепцій НІАЗ «Ольвія», архівними даними. *Метод морфологічного дослідження* в рамках розробки проєкту ревалоризації культових ділянок Ольвії Понтійської дозволив: розробити теоретичну основу проєкту у I розділі роботи шляхом ретроспективного аналізу з виокремленням необхідної інформації для подальшого створення періодизації музеєфікації пам'ятки; вивчення існуючої ситуації в комунікаційному секторі заповідника сформувало необхідну основу для вирішення даної проблеми у практичній площині під час написання II розділу, присвяченому розробці конкретних складових ревалоризаційного процесу; відсутню освітню програму в роботі заповідника розроблено в III розділі дослідження з виокремленням довготривалих і короткострокових заходів та урахуванням загальної педагогічної концепції.

Апробація результатів дослідження в матеріалах тез доповідей та публікацій наукових конференцій:

1. Лузан А. М. Етапи музеєфікації Ольвії Понтійської // *Культура та інформаційне суспільство XXI століття: матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 22–23 квітня 2021 р.* Харків: ХДАК, 2021. С. 41-42.

2. Лузан А. М. До проблеми розвитку комунікаційної стратегії НІАЗ «Ольвія» // *Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку: матеріали міжнародної наук. конф., 26 - 27 листопада 2020 р.* Харків: ХДАК, 2020. С. 81 – 83.

Студії музеєзнавчих досліджень:

1. Лузан А. М. Розробка комунікаційного музейного продукту «Боги Еллади. Ольвія 2500» на базі національного археологічного заповідника «Ольвія» // *Культура та інформаційне суспільство XXI століття: матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 23 - 24 квітня 2020 р.* Харків: ХДАК, 2020. С. 26 – 27.

2. Лузан А. М. Проблема соціологічних опитувань в музеях Харківщини // *Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії*

розвитку: матеріали міжнародної наук. конф., 21 - 22 листопада 2019 р. Харків: ХДАК, 2019. С. 89 – 91.

3. Лузан А. М. Майстер-клас у контексті системи музейних комунікацій // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку: матеріали міжнародної наук. конф., 22 - 23 листопада 2018 р. Харків: ХДАК, 2018. С. 90 – 92.

4. Лузан А. М. Етнографічні фестивалі як засоби формування музейного бренду // Програма ХХІІ Міжнародної наук.-конф. «Слобожанські читання», 16 – 20 квітня 2018 р. Харків. С. 24.

5. Лузан А. М. Використання сучасних технологій у музейній справі як практично-комунікативної платформи для збереження нематеріальної культурної спадщини з погляду студента-музеезнавця // ІХ Луньовські читання. Вип.5: Проблеми музейної освіти в Україні. Матеріали наук.-практичного семінару, 30 березня 2018 р. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2020. С. 28 – 32.

6. Лузан А. М. Проблеми та перспективи розвитку етнографічного музейництва // Етнографічне музейництво в Україні і на Волині. Науковий збірник. Випуск 61. Матеріали П'ятої Волинської науково-етнографічної конференції, 27 – 28 квітня 2017 р., м. Луцьк: 2017. С. 35 – 37.

Структура роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків та ілюстрацій. Загальна кількість сторінок 79 з них: текст дослідження 40 стор., список джерел та літератури 11 стор. (86 позицій), додатків 11 позицій, ілюстрацій 6 шт.

РОЗДІЛ I. Історія музеєфікації НІАЗ «Ольвія»

Ольвія Понтійська була заснована на правому березі Бузького лиману вихідцями з Іонії (зокрема Мілету) в VI ст. до н.е. Це Північно-Причорноморське місто є головним археологічним комплексом античної доби на території України. На його базі діє Національний історико-археологічний заповідник «Ольвія» (НІАЗ "Ольвія), котрий охоплює рештки м. Борисфеніда (сучасний о. Березань, 23,6 га), некрополь, хору, верхнє та нижнє місто ольвійського полісу (291,3 га), межі котрого простягаються значно далі, захоплюючи забудовану сучасними спорудами частину селища Парутине Очаківського району Миколаївської області [2].

Розкопки на території пам'ятки тривають понад 200 років. В. В. Крапівіна виокремила два періоди: «кін. XVIII – межа XIX-XX ст. і межа XIX-XX ст. – сьогодення, поділивши їх на етапи» (див. додаток 1, п. 1) [42; с. 4-5].

Культові ділянки, котрі є носіями пам'яті про світогляд давніх греків, основу якого становить міф, виявлено на площі, близькій 1 га. Міфологічний світогляд формував культуру античного суспільства в усіх сферах життєдіяльності: економічній, політичній, мистецькій, державотворчій. Для еллінського соціуму був притаманний політеїзм. В Ольвії побутовали загальногрецькі та місцеві культу богів: Геракла, Ахілла Понтарха, Афродіти Понтії, Кори, Зевса, Аполлона Рятівника або Лікаря, Аполлона Дельфінія, Діоніса та інших [72].

Для вшанування культів відводяться спеціальні ділянки - теменоси котрі, наряду з агорою, стають публічним громадським простором. На честь богів проводяться свята та видовища, реалізуються успішні комерційні проекти, що започатковані на релігійній основі, котрі сприяють залученню коштів від мореплавців і гостей-учасників загально грецьких культів. Поступово, святкова та видовищна культура впливає на економічну ситуацію та формування іміджу міста у міжнародному просторі. Місцями проведення

заходів стають території котрі знаходились під протекторатом Ольвії, зокрема: Ахіллів дром (Тендрівська коса), Священний гай Гекати (Кінбурнська коса), мис Гіполая (Станіславський), о. Левка зі святилищем Ахілла (о. Зміїний), про що свідчать залишки руїн святилищ, храмів та знахідки вотивних предметів [68]. Саме передача світогляду ольвіополітів за допомогою археологічних знахідок, дозволить наповнити змістом музейну експозицію та візуалізувати предметним рядом сакральну спадщину античного світу.

В межах магістерської роботи було створено періодизацію вивчення священних ділянок міста. Перший період, котрий охоплює вивчення Центрального (Східного) теменосу (третья чверть VI ст. до н.е.) розпочався 1946 і тривав упродовж 1951-1971 років. Результатом стало виявлення руїн храму Зевса (III ст. до н.е.), храму Аполлона Дельфінія (V ст. до н.е.), жертовника, олтаря (V-IV ст. до н.е.), алеї постаментів, цистерн, будівля громадського призначення [61].

Другий період стосується вивчення ділянки Західного теменосу (VII-VI ст. до н.е.) і датується 1969 та 1971-1996 роками. На території ділянки знайдено вотивні предмети, кам'яні олтарі, епіграфіку, ботроси, лапідарні пам'ятки, залишки храму і святилищ Аполлона Ієтроса, Матері богів, Діоскурів, Гермеса та Афродіти, анонімних божеств, залишки інших допоміжних споруд [66; с. 123-138].

До третього періоду відноситься вивчення третьої сакральної ділянки – Південного теменосу (кін. VI ст. до н.е. – V ст. до н.е.). Хоча перші знахідки, котрі опосередковано вказували на його існування, були віднайдені Б. В. Фармаковським у 1906 та 1924 роках, систематичні роботи почалися 2000 року і тривають донині. Дослідження культового комплексу дало можливість виявити: присвячувальні написи Афродіті, ботроси з заповненням відповідним матеріалом, будівельні рештки храму, олтар-есхара, залишки огорожі, малий ботрос [23; с. 6-21]. Вивчення, опис та датування руїн

архітектурних об'єктів та знахідок стали основою для подальшої візуалізації духовної спадщини ольвіополітів.

У межах розробки проєкту ревалоризації виникла потреба створити й періодизацію музеєфікації Ольвії Понтійської шляхом збору необхідних даних з урахуванням попереднього досвіду досліджень у галузі археології, пам'яткоохоронної діяльності та музеєфікації.

У результаті роботи виокремлено три періоди викладених у тезах доповіді на конференцію: *«Перший, XIX – початок XX століття, характеризується вилученням рухомих пам'яток із місця знахідки та поповнення ними колекцій різних музейних установ і приватних збірок. Справа в тому, що в цей час на території Російської імперії розквітло захоплення збиранням археологічних предметів, які в кращому випадку потрапляли до музейних зібрань і приватних колекцій на території Російської імперії та за її межами. І в Ольвії спочатку відбувалося неконтрольоване грабіжництво, але з часом внаслідок розвитку археологічної науки, що дав поштовх офіційним науковим дослідженням теренів колишнього полісу, поступово сформувалися передумови для пам'яткоохоронної діяльності. Зважаючи на це, перший період можна розділити на три підперіоди: I) XIX ст. – 1901 р., що характеризується неконтрольованим вилученням археологічних знахідок без використання наукової методики досліджень і ведення відповідної облікової та звітної документації; II) 1901-1916 рр., унаслідок археологічних досліджень відбувалося контрольоване вилучення знахідок із території Ольвії на науковій основі з залученням музейних та наукових установ, з подальшим описом та документуванням; III) 1917-1920 рр., коли до справи охорони пам'ятки долучились місцеві громадські організації та окремі науковці (зокрема, Б. В. Фармаковський, Ф. Т. Камінський)»* [51].

Другий етап пов'язаний із системним дослідженням пам'ятки і створенням на території Ольвії в рамках загальноєвропейських музеєфікаційних тенденцій музею *in situ* (sit-музей). За дослідженнями,

результати яких узагальнено у тезах доповіді на конференції, він складається з трьох підперіодів: «I) 1921-1926 рр., характеризується ухваленням на урядовому рівні ряду документів стосовно музеєфікації Ольвії Понтійської (Положення РНК УСРР та ВУЦВК «Об охране остатков древне-греческого города Ольвия» (1921 р.) [63]; Постанова ВУЦВК і РНК «Про охорону стародавньої грецької колонії Ольвії» (1924 р.) [64]; Постанова ВУЦВК та РНК УСРР «Про створення Історико-археологічного заповідника «Ольвія» (1926 р.); II) 1927-1940 роки, котрі відзначаються продовженням систематичних археологічних розкопок та відсутністю заходів з музеєфікації нерухомих об'єктів у нових історичних реаліях. Сприяє стабілізації процесу досліджень Ольвії включення заповідника 1938 року в систему Академії наук України (АН УРСР). В часи Другої світової війни музеєфікація пам'ятки не відбувалася. III) 1946-2002 рр., час активізації археологічних досліджень та становлення системи музейних комунікацій. Хоча в цей час продовжувався відтік експонатів з місця виявлення, але поступово розвивалась комунікаційна практика заповідника (починаючи з 1920 років) [56; с. 2], котрий ставав відкритим для екскурсантів, створювалися путівники, а науковці проводили екскурсії [50; с. 3]. У 1950-х роках почалась практика музеєфікації решток нерухомих пам'яток. Починаючи з 1960 рр. були відкриті атрактивні лапідарні майданчики, що свідчить про започаткування практики музеєфікації знахідок безпосередньо на території заповідника [77; с. 199-204] (див. додаток 1, іл. 1). В будівлі оптичного телеграфу ХІХ ст. було створено експозицію знахідок кераміки (див. додаток 1, іл. 2). 1988 року розробляється музейна концепція, мета якої полягає у створенні музею під відкритим відповідно до вимог процесу музеєфікації [6], яка не була втілена на практиці. Активно лобіював інтереси дослідження та збереження пам'ятки Л. М. Славін та С. Д. Крижицький» [51].

Від 2002 р. донині триває третій період музеєфікації Ольвії Понтійської. Для нього характерні пам'яткоохоронні, музеєфікаційні, консерваційні та реставраційні заходи, спрямовані на збереження знахідок та

нерухомих пам'яток для подальшого введення до екскурсійного маршруту на території заповідника. Активну участь у цьому процесі брала В. В. Крапівіна котра стверджувала: «В цілому концепція розвитку заповідника передбачає його повну музеєфікацію, розбудову науково-культурного комплексу світового рівня, створення навколо заповідника сучасної туристично-екскурсійної інфраструктури. Проте все це можливо тільки за наявності широкої державної програми, першим кроком до якої має стати надання історико-археологічному заповіднику «Ольвія» НАН України статусу національного значення, яким він реально і є» [42; с. 16]. Як зазначено у тезах доповіді на конференцію: «Вже 2002 року Указом президента України Державному історико-археологічному заповіднику «Ольвія» було надано статусу національного та продовжилася музеєфікація нерухомих об'єктів на місці побутування [13]. Кабінет Міністрів України (КМУ) ухвалив постанову «Про затвердження заходів щодо розвитку Національного історико-археологічного заповідника «Ольвія» та збереження його пам'яток на 2003 – 2007 роки» [65]. Постановою КМУ № 928 від 03.09.2009 р. Ольвію, як об'єкт культурної спадщини внесено до державного реєстру нерухомих пам'яток України [12]. В цей час НІАЗ «Ольвія» поступово входить до системи сталого туризму з розробкою відповідно до вимог сучасного суспільства концепцій проєктів музеєфікації та планування стратегії розвитку. Зокрема 2004 року розробляється концепція музеєфікації Ольвії, як музею під відкритим небом [20; с. 57-60]. Її головною ідеєю стало створення цільного атрактивного експозиційного простору античного міста доступного для відвідувача у фізичному та інформаційному плані. Але через брак фінансування та адекватного адміністрування запланована програма не була здійснена. Проєкт з відновлення крєпиди кургану над склепом Єврєсивія та Арєти завершився у 2006 році [82; с. 20-25]. 2007 року виділено приміщення для збереження лапідарних пам'яток, що схильні до руйнування від зовнішніх впливів» [51]. Відбуваються наукові заходи присвячені результатам досліджень та музеєфікації Ольвії. Зокрема, перша Міжнародна

археологічна конференція «Ольвійський форум (пам'яті В. В. Крапівіної)» (проводиться з 2016 року) [78]. На території історико-археологічної пам'ятки розгортаються сучасні мистецькі заходи, зокрема виставка фоторобіт в жанрах «тера-театр» та «геліографіті» родини митців Бахтових [18].

Нині заповідник «Ольвія» має значний культурно-історичний потенціал. Сучасні форми комунікації заповідника з потенційним глядачем включають оглядові екскурсії, реалізацію сувенірної продукції, самостійний огляд пам'ятки, зйомки відеороликів, сторінки зацікавлених людей та учасників експедицій в соціальних мережах, публікації в ЗМІ, розробку 3D туру територією Ольвії, наукові археологічні дослідження Інституту археології Національної академії наук України (ІА НАН України) [2]. Але комунікативні та туристичні можливості заповідника не використовуються повною мірою.

Проблема полягає у тому, що досі не завершено процес переоцінки комунікаційної діяльності ольвійського заповідника задля створення продукту не лише для вузькоспеціалізованих груп відвідувачів, а й масового музейного продукту. Відсутня візуалізація руїн нерухомих пам'яток, систематизований фаховий текстовий супровід, екскурсії носять статичний характер. Такий стан комунікаційного сектору НІАЗ «Ольвія» несприятливо впливає на формування позитивного іміджу в якості об'єкту археологічного туризму [32; с. 66-102]. Адже сучасні екскурсанти потребують новітніх методів подачі матеріалу, розробки інтерактивних заходів та застосування новітніх технологій. Підсилює нагальність виправлення ситуації той факт, що Ольвію включено туристичними агенціями до екскурсійних поїздок з Миколаєва, Очакова та Одеси.

Наряду з проблемою музейної комунікації, виділяється питання відсутності адекватної рекламної концепції з просування бренду. Наприклад: в Календарі туристичних подій Миколаївщини відсутні будь-які дані про заходи, що торкаються НІАЗ «Ольвія» [76]. Це вказує на те, що недостача роботи заповідника у цьому напрямі приводить до втрати потенційного

глядача, відповідно – прибутку. З огляду на окреслені проблеми можна констатувати факт, що на сьогодні відсутня стратегія комунікаційного розвитку заповідника, як повноцінної цілісної туристично-екскурсійної локації.

Важливою проблемою, що потребує вирішення, є інтеграція інтерактивних заходів в рамках освітніх програм для школярів і студентів регіональних вищих навчальних закладів. Заповідник активно співпрацює з вищими навчальними закладами з різних областей України в рамках практики під час археологічних польових робіт. Але відсутня інтеграційна робота зі шкільними навчальними закладами в рамках освітніх програм за предметом Всесвітньої історії й Історії України для 6 класу [4]. Реалізація питань інклюзії також потребуватиме залучення студентів профільних спеціальностей регіональних ВНЗ. Вирішенням проблеми стане переоцінка цінності теменосу та агори, як public space, значення якого вони мали ще в античному місті. Результати роботи втіляться в ідею організації ГО «Туристично-освітній центр» під егідою Ольвійського заповідника.

Підсумовуючи проведене дослідження можна зробити висновок, що Ольвія є важливою пам'яткою для вивчення історії України та Європи. Активне невпорядковане дослідження пам'ятки розпочинається ще у XIX ст., поставлені на наукову основу, з розробкою методики археологічних досліджень, проводяться з поч. XX ст., робота з музеєфікації - 1920-ті рр., активно впроваджується в роботі пам'ятки і екскурсійний показ археологічних об'єктів античності з урахуванням політичної парадигми радянської доби. Таким чином, розроблена періодизація надала можливість простежити процес музеєфікації Ольвії Понтійської від XIX ст. до сучасності, з урахуванням історичного контексту, відзначити здобутки, зробити їх переоцінку і виокремити нові можливості для розвитку роботи заповідника. Одними з найбільш атрактивних ділянок для показу є теменоси, два з яких (Західний та Східний) музеєфіковані, а третій (Південний) - ні. Сучасна дійсність передбачає перегляд до підходів музеєфікації

археологічних об'єктів з комплексним використанням сучасних технологій, атрактивних, інтерактивних, інформаційних, комунікаційних, екскурсійних, туристичних можливостей пам'ятки.

Таким чином, попередній досвід та здобутки у площині музеєфікації Ольвії Понтійської потребує переоцінки/оновлення відповідно до сучасних вимог аудиторії, формування важелів впливу на охорону та збереження пам'яток, розробки стратегії просування та реалізації на туристичному ринку. Варто переосмислити усталену роботу з музеєфікації культурно-історичної спадщини в НІАЗ «Ольвія». Для створення конкурентоспроможного музейного продукту в новій «туристичній» реальності України виникає потреба розробити переосмислений з позиції концепції вже накопиченого символічного капіталу проєкт ревалоризації з формуванням простору символічної економіки навколо пам'ятки з подальшою конвертацією в отримання реальних прибутків.

РОЗДІЛ II. Наукова концепція проєкту ревалоризації культових комплексів Ольвії Понтійської

Проєкт ревалоризації (див. додаток 1, п. 2) культових комплексів Ольвії Понтійської передбачає переоцінку значення музеєфікованої культурно-історичної спадщини відповідно до існуючих вимог експозиційного будівництва та потреб потенційного відвідувача. Переоцінка відбувається з позиції символічного капіталу досліджуваної пам'ятки та регіону її розташування. Проєкт включає аналіз та розробку наступних складових: наголошення на цінності вже існуючих набутоків (реорганізація, осучаснення) та органічне впровадження нових функцій музейної комунікації з використанням прихованої в археологічних пам'ятках інформації. Робота не вимагає значних архітектурних втручань і передбачає візуалізацію та функціональність об'єктів задля фізичної доступності та розуміння культурно-історичної спадщини відвідувачем. У глобальному вимірі – атрактивність, музейна комунікація, є необхідними складовими для заохочення аудиторії та сприйняття нею інформації задля відновлення втраченого значення Ольвії, як *public space* (див. додаток 1, п. 3). Комплекс дій підвищить конкурентну спроможність НІАЗ «Ольвія» у туристичній галузі на ряду з такими об'єктами, як Національний історико-археологічний заповідник «Кам'яна могила» [3], Історико-культурний заповідник «Більськ» [1] та інш.

Питаннями реставрації та консервації культових комплексів на території НІАЗ «Ольвія» займається Інститут археології національної академії наук України [24; с. 118-125]. Дана проблема у роботі не висвітлюється. В проєкті передбачається переформатування вже існуючих напрацювань заповідником в рамках програми зі збереження культурно-історичної пам'яті з використанням інструментів експозиційного будівництва, музейних комунікацій, пам'яткоохоронної та туристичної галузі. Проєкт складається з двох частин: експозиційної (з секторами:

експозиційним, комунікаційним, інклюзивним) та сектору туристично-економічного розвитку.

Експозиційний проєкт

Ідейний задум проєкту ревалоризації передбачає створення художнього образу та моделювання святкової та видовищної культури Ольвії Понтійської на основі культових ділянок *in situ* та їх архітектурних, предметних складових, що є носіями сакральної пам'яті давньогрецького суспільства. Артефакти та археологічні архітектурні об'єкти, дозволяють показати відвідувачу вплив культової суспільної складової на індивідуальне життя та побут людини, як у межах окремого ольвійського полісу, так і в контексті античної культури в цілому.

За профілем експозиційний проєкт комплексний, історично-археологічно-етнологічний.

За типом музеєфікований об'єкт – класичний історико-археологічний комплекс.

За цілями, завданням, призначенням – культурно-освітній, навчальний, для фахівців.

За тривалістю роботи експозиція стаціонарна (**див. додаток 1, п. 4**), за методом та принципом побудови – комплексно-тематична, експериментальна, за жанром – експозиційна картина часу і світу.

Коротка тематична структура експозиції «Земля богів: Ольвія»

Розділ I. Найдавніший (Західний) теменос Ольвії

Тема 1. Домашні культу ольвіополітів

Підтема 1). Землянка з домашнім святилищем

Тема 2. Ранні полісні культу Ольвії Понтійської

Підтема 1) Культ Аполлона Ієтроса

Підтема 2) Культ Афродіти Уранії

Розділ II. Центральний (Східний) теменос Ольвії

Тема 1. Розквіт загальногрецьких культів в Ольвійському полісі

Підтема 1). Культ Аполлона Дельфінія

Комплекс а) Храм Аполлона Дельфінія

Комплекс б) Центральний олтар для жертвоприношень

Комплекс в) Ботрос культової ділянки

Підтема 2) Культ Зевса

Комплекс а). Храм Зевса

Розділ III. Гімнасій Ольвії Понтійської

Тема 1. Культ у формуванні особистості ольвіополіта

Підтема 1. Руїни будівлі гімнасію

Підтема 2. Постаменти для статуй богів

Тема 2. Свята та видовища Ольвії Понтійської

Розділ IV. Південний теменос Ольвії: археологічний зріз історії полісу

Тема 1. Священна ділянка

Підтема 1) Храм Афродіти Vст. до н. е.

Тема 2. Міська забудова

Підтема 1) Житлові споруди I-III ст. до н. е.

Підтема 2) Господарські споруди I-III ст. до н. е.

Наскрізні проблеми експозиційного проєкту різновекторні. Перший напрямок – розкрити крізь призму релігійної складової Ольвіополісу сакральну культуру античного світу загалом. Другий – показати через релігійну культуру Ольвіополісу її вплив на приватне життя, формування світогляду, соціалізацію людини в античності. Візуалізувати, яким чином полісні культури впливають на повсякденний побут, значення культів у формуванні святкової та видовищної культури, її прояв у житті соціуму, формуванні іміджу полісу, економічного добробуту та спорідненості між містами Північного Причорномор'я й материковою Еладою. Третій – здійснити ретроспективу у часі через сучасну інтерпретацію матеріальної та духовної спадщини античної Ольвії музейними засобами.

Основу експозиції складають пам'ятки *in situ*:

- Фундамент храму Аполлона Ієтроса (VI ст. до н.е.) на території Західного теменосу (**див. додаток 11, іл. 3**)
- Вівтар центрального ольвійського теменосу (V-IV ст. до н.е.) (**див. додаток 11, іл. 4**)
- Фундамент храму Аполлона Дельфінія на території Східного теменосу (V ст. до н.е.) (**див. додаток 11, іл. 5**)
- Руїна стіни храму Афродити на території Південного теменосу, ділянка P-25 (V ст. до н.е.)

Раритети:

- Невеликі олтарі-жертівники олімпійським та хтонічним богам (V-IV ст. до н. е.)
- Фронтальний акротерій храму Аполлона Ієтроса (V ст. до н.е.) (**див. додаток 11, іл. 6**).

Додаткові засоби музейної експозиції включають репліки раритетів, керамічних предметів, виготовлення зменшених копій архітектурних будівель на 3 D принтері, графічні реконструкції, QR – коди з відео та аудіо інформацією, інформаційні щити, часткові реконструкції археологічних архітектурних об'єктів.

Архітектурно-художній образ експозиції

Експозиція під відкритим небом розміщується на трьох культових ділянках та суспільній, поєднаних між собою тематично, що пролягають паралельно основній дорозі та екскурсійному маршруту. Ділянки представлені Західним, Східним, Південним теменосами та гімнасієм на території НІАЗ «Ольвія». Просторові та предметні рішення відповідають на наскрізні питання експозиційної складової проєкту ревалоризації.

Перша ділянка. Західний теменос розташований на ділянці близько 0,4 га. При побудові експозиції враховується природне освітлення, колористика та ландшафт. Розпочинається показ з житлового приміщення - землянки, наповненої рядом реплік побутових речей та оригіналом

домашнього невеликого кам'яного олтаря з репліками вотивних предметів. Для візуалізації сакральної архітектури створено фрагментарну реконструкцію будівлі храму Аполлона Іетроса. В приміщенні на горизонтальній експозиційній площі розташовано фрагменти античної архітектури з підписами. На зовнішній експозиційній площі священної ділянки частково реконструйовано невелике закрите святилище Афродіти Уранії з олтарем та кам'яною огорожею. На олтарі до уваги відвідувачів розкладено фрагменти посвячувальних графіті богам, що вшановувались на території найдавнішого теменосу Ольвії. При вході на ділянку розташовано інформаційну панель з супровідним текстом. Таким чином, план розташування об'єктів експозиції: землянка – храм – святилище, дозволяє простежити розповсюдження культів, принесених колоністами з Мілету, від побутового приватного вшанування вдома до втілення в рамках полісних культів на території Ольвії. Перехід на наступну ділянку вказуватиме телескоп, що спрямований у бік Східного теменосу, подивившись у нього відвідувач відразу зорієнтується, як самостійно потрапити до наступного об'єкту огляду.

Друга ділянка. Ділянка східного теменосу Ольвії займає площу близько 0,35 га. Зважаючи на атрактивність фрагментів об'єктів, що збереглися та наявність олтаря, візуалізація відбуватиметься за рахунок створення зменшених копій храмових споруд на 3D принтері. Копії розташовуватимуться поряд з законсервованими фрагментами об'єктів. Біля ями ботросу на руїнах кам'яної огорожі розмістяться закріплені (щоб запобігти крадіжці) репліки фрагментів вотивних предметів віднайдених під час археологічних досліджень священної ділянки. Інформаційний банер перед входом дозволить зорієнтуватися на території за допомогою супровідних написів та відеоінформації закодованої в QR – кодах. Телескоп біля виходу, спрямований у бік наступного об'єкта, дозволить самостійно зорієнтуватися куди рухатися надалі. **Суспільна ділянка.** Рух пролягатиме до олвійського гімнасію, котрий знаходиться поряд з теменосом. Ділянка

обладнана інформаційним щитом з графічною реконструкцією будівлі та статуї Аполлона. Поєднання цих двох ділянок дозволить продовжити логічний ланцюжок щодо зростання полісних культів і вплив на суспільне життя античного міста. Адже до свят проводились великі змагання, що ставали показом величі та багатства полісу.

Третя ділянка. Південний теменос Ольвії завершує маршрут огляду археологічної пам'ятки. Ділянка найменш доступна до огляду. Перед ділянкою розташовується інформаційний щит з супровідним написом та привабить увагу глядача руїна стіни храму, що збережена частково. Поряд з нею розташовано інформаційний банер з супровідним підписом та графічною реконструкцією археологічних знахідок. Телескоп для огляду спрямовано на Бузький лиман, щоб відвідувачі змогли побачити, як мешканці ольвійського полісу спостерігали за наближенням кораблів до гавані. Саме на кораблях припливали майбутні мешканці міста і приносили власний світогляд, так і вирушаючи з Ольвії, релігія дозволяла контактувати з Елладою, зберігаючи зв'язки і підвищуючи економічний добробут міста. Крайня ділянка експозиційного проєкту обрана не випадково, адже знаходиться над урвищем з якого відкривається огляд на нижнє місто, що знаходиться під водами Бузького лиману. Поєднання об'єкту показу з ландшафтними складовими дає можливість відвідувачу самотійно, в уяві, побачити як завершується логічний ряд принесення культів людиною з материкової Греції. Перегляд пам'яток, що представляють кілька етапів існування Ольвії, представлених на одній ділянці дозволять побачити різноманіття культурних нашарувань. Логічним завершенням стане вказівник, що підкаже відвідувачу, як спрямувати телескоп на узбережжя лиману, де розміщені табори дослідників, позначаючи, що життя у місті продовжується і у сучасному світі з певною переоцінкою його значення.

Сектор інклюзії

При розробці проєкту ревалоризації варто акцентувати увагу на фізичній доступності об'єктів для інклюзивної категорії відвідувачів. Враховуючи складність ландшафту, для обладнання обрано ділянку Західного теменосу Ольвії Понтійської. Мета – створити безбар'єрний доступ з використанням новітніх технологій до національного історико-культурного надбання на території НІАЗ «Ольвія» для людей з порушеннями зору, слуху, опорно-рухового апарату. За допомогою тривимірних зображень, зроблених на 3D принтері, візуалізувати археологічні об'єкти. Роздрукувати на 3D принтері деталі архітектурних споруд та археологічних предметів знайдених на ділянках екскурсійного огляду. Зробити доступною інформацію про археологічні об'єкти для самостійного ознайомлення людьми з порушеннями зору, слуху використовуючи аудіо, відео технології та тексти шрифтом Брайля розташованих на спеціальних панелях. Розміщення пандусу для зручного спуску на візку на територію Західного теменосу. Це перспективний напрям у розвитку комунікаційних можливостей Ольвії, як туристичного маршруту, соціального публічного простору та освітнього центру. Втілення зазначеної опції сприятиме позитивному іміджу заповідника та стане свідченням його економічного зростання.

Сектор музейної комунікації та медіа

Важливою складовою подачі інформації про пам'ятку є музейна комунікація. Вона включає сучасну методику розробки екскурсій з урахуванням потреб відвідувачів. Створення нетрадиційних заходів з музейної комунікації та розробка освітніх заходів з подальшим введенням до шкільної навчальної програми. Традиційні та нетрадиційні заходи з музейної комунікації за темою святкової та видовищної культури ольвіополітів викладено окремою розробкою [5]. Матеріали надані до розгляду керівництва НІАЗ «Ольвія» отримали позитивну оцінку і за екскурсійний сезон будуть впроваджені на практиці.

Узагальнений досвід комунікаційного розвитку заповідника, археологічних досліджень, формування колекцій археологічних музеїв, порівняння сучасних тенденцій розвитку та еволюціонування комунікативного процесу світових та вітчизняних археологічних заповідників, дослідження інфраструктури та рекреаційних можливостей, став основою для розробки практичної частини проєкту з включенням таких комунікаційних заходів:

- планування збутової концепції продукту, що включає: PR технології, активне просування в ЗМІ та соціальних мережах (**див. додаток 2**), в межах співпраці з регіональними туристичними агенціями, навчальними закладами різних рівнів. Невід’ємною складовою процесу оновлення іміджу є брендинг, створення музейної айдентики та сувенірної продукції (**див. додаток 3**).
- розробки комунікаційних заходів відповідно сучасним потребам відвідувачів з використанням новітніх технологій: тематичні екскурсії, екскурсія-квест, фестивалі, презентація одного експонату, лекції, семінари та конференції;
- оновлення інфраструктури та розробки рекреації в співпраці з місцевою владою та громадськими організаціями передбачає створення єдиного громадського координаційного центру під егідою НІАЗ «Ольвія».

Туристично – економічний сектор

80 відсотків співробітників заповідника є місцевими мешканцями, що не мають мотивації брати активну участь у переоцінці цінності археологічної пам’ятки. Екскурсоводам виділено, станом на літній сезон 2021 року, лише дві ставки. Кадрове питання потребує вирішення, як кількісно так і якісно задля можливості впровадження розроблених інтерактивних заходів. До наступного екскурсійного сезону дирекція намагатиметься усунути цю проблему. Нагальною проблемою є відсутність зацікавленості співробітників заповідника котрий розташований на території Куцурубської ОТГ. Співпраця

заповідника та громади надасть можливість частково вирішити питання популяризації, зростання фінансової спроможності та покращення інфраструктури в заповіднику та за його межами. Акумулявати центр співдії варто в Туристично-освітній центр. Його задачами стане ведення просвітницької роз'яснювальної роботи серед громади (організація семінарів з питань сільського зеленого туризму, організація ознайомчих турів для представників туристичних агенцій, проведення освітніх заходів співробітниками заповідника в рамках позакласних годин для школярів), пошук можливостей залучення додаткового фінансування культурних проєктів від заповідника, залучення туристичних агенцій з Миколаєва та Очакова до співпраці з заповідником, надаватиметься допомога у виготовленні та реалізації сувенірної, друкованої продукції. Відбуватиметься заохочення шкіл та ВНЗ до відвідання Ольвії в рамках освітніх програм, літніх таборів і виробничої практики. Наприклад: у Миколаївському національному університеті ім. В. О. Сухомлинського існує кафедра «Педагогіки, психології та інклюзивної освіти». Під час практики студенти мали б можливість працювати з інклюзивною аудиторією на території пам'ятки, що допоможе реалізувати інклюзивну складову у повному об'ємі. Тобто, екскурсійний сектор надаватиме готовий музейний комунікаційний продукт, який автоматично фіксуватиметься в Туристично-освітньому центрі, що стає сателітом заповідника. Таким чином, удвічі збільшується покриття території інформаційним потоком. Охоплюється не лише туристична та економічна складові, а й робота з населенням (див. додаток 4). Проєктом передбачається проведення презентації можливостей використання символічного капіталу пам'ятки для популяризації і відповідно збільшення прибутку (див. додаток 5). Казна ОТГ та мешканці населеного пункту отримують надходження від участі в організації простору для відвідувачів, розвитку туристичного потенціалу регіону та його введення до мережі сталого туризму.

Запропоновані дії нададуть можливість обійти конкуренцію, що явно простежується в регіоні між туристичними маршрутами та об'єктами огляду [15]. Масове відвідання пам'ятки акцентує увагу на проблемах інфраструктури: локальних (організація місць ночівлі, пунктів харчування в населеному пункті, туалетів, інформаційного супроводу на території заповідника, встановлення огорожі навколо заповідника) (див. додаток 1, п. 5) та регіональних (ремонт автошляху, відновлення автобусного сполучення з курортними населеними пунктами Очаків). В цій ситуації відіграє роль важеля впливу, на профільні інституції, суспільний розголос, чим більше відвідувачів, тим він дієвіший. Станом на екскурсійний сезон 2020 року заповідник відвідало 8 тис. людей (див. додаток 1, п. 6). Це низький показник навіть в умовах пандемії. Тому є нагальним питанням збільшення туристичного потоку за рахунок комплексного втілення пакету дій запропонованого в рамках проєкту ревалоризації.

Таким чином, розроблений проєкт ревалоризації надасть можливість реалізувати комунікаційні та туристичні спроможності археологічного об'єкта. Запропонована експозиція дозволить оновити музейні комунікації, сприятиме збільшенню атрактивності пам'ятки та популяризації бренду «Ольвія», при належному розголосі приверне увагу до проблеми знищення та недостатньої охорони території Ольвії. Переоцінка цінності культурно-історичної спадщини Ольвії Понтійської сприятиме збереженню пам'ятки у новій «туристичній» реальності.

РОЗДІЛ III. Музейно-педагогічна програма шкільного профілю на 2021-2022 рр. НІАЗ «Ольвія»

Програма з музейної педагогіки НІАЗ «Ольвія» розроблена відповідно навчальній програмі Всесвітня історія. Історія України (інтегрований курс) [4] 2021-2022 навчальний рік (2 години на тиждень, 70 – на рік), створеній за підручником Всесвітня історія. Історія України: підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закладів / О.В. Гісем, О.О. Гісем. Х.: Ранок, 2019 [26] (див. додаток 6). Програма складається з довгострокового та короткострокового проєктів. Доповненням програми є розроблений ряд освітніх заходів для проведення безпосередньо у екскурсійний сезон на території НІАЗ «Ольвія» (див. додаток 7).

Мета:

Навчальна: закріпити знання з теми «Антична цивілізація» на прикладі античного міста Ольвія; розкрити інформацію про хронологічні межі виникнення й існування античних полісів; за допомогою візуалізації об'єктів культурної спадщини ольвіополітів (нерухомих пам'яток та музейних предметів) сформувати знання про культуру еллінів.

Виховна: Виховати почуття гордості та патріотизму через усвідомлення важливості археологічної спадщини, що збагачує нашу історію та культуру. Сформувати розуміння історичної причетності сучасної території України до європейського цивілізаційного процесу.

Розвиваюча: Розвинути вміння самостійно шукати необхідні матеріали аналізувати і доступно розповідати одноліткам історичні відомості; самостійно користуватися етикетажем, знаходити та виокремлювати інформацію, що стосується експонату; сприяти засвоєнню навчальних матеріалів з конкретної дисципліни з використанням комп'ютерних технологій. Активізувати творчу активність учнів; ерудицію слухачів; вміння аналізувати і чітко структурувати матеріали.

Ціль:

На основі пам'яток in situ, музейних колекцій, на території НІАЗ «Ольвія» сприяти закріпленню вивченого та засвоєнню нового навчального матеріалу з конкретної дисципліни учнями 6 класів задля формування цілісної, історично освіченої, всебічно розвиненої особистості – свідомого громадянина власної держави.

Завдання:

Які вирішують для себе відвідувачі: Закріплення певного обсягу знань з навчальної програми і набуття нових знань, вмінь та навичок.

Формування відчуття дотичності до перебігу цивілізаційних процесів, що призведе до усвідомлення величі власної країни.

Розвиток особистих якостей відвідувачів через реалізацію заходів передбачених музейною програмою.

Сприяння усвідомленню дітьми необхідності поваги до пам'яток, що є носіями історичної та культурної спадщини, що їх знищення може у майбутньому привести до втрати частини власної історії.

Які вирішує для себе музей: Сформувати комфортний музейний простір для діалогу між відвідувачем та експонатом – носієм історичної та культурної спадщини.

Соціалізація музейного простору шляхом реалізації розроблених заходів з музейної педагогіки.

Шляхом задоволення потреб відвідувачів, мотивувати до подальшого спілкування з музейною інституцією, займатися самоосвітою, саморозвитком та самовдосконаленням.

Вимоги відвідувачів сприятимуть зросту професійної культури музейників.

Успішна реалізація музейної педагогічної програми впливатиме на процес покращення фінансової ситуації музейної інституції та формування іміджу як експозиційно-освітнього простору.

Форми реалізації: лекція-тренінг, станційна гра, гра «перенос у часі», музейна вікторина.

Учасники: учні 6 класів, музейні співробітники, екскурсоводи.

Мотивація для учасників: набуття нових знань, отримання солодкого скарбу під час виконання станційної гри; написання та реалізація на території заповідника власної екскурсії під час тренінгу юних екскурсоводів; за бажанням відбір історій відвідувачів до електронної публікації за результатами заходу «Що сказав ольвіополіт?»; набір бонусних балів за активну участь у заходах. Для НІАЗ «Ольвія» – залучення додаткової аудиторії до відвідання пам'ятки; розвиток освітньої складової роботи екскурсійного відділу.

Аналіз результатів роботи музейників: проміжний контроль за виконанням та якістю програми відбуватиметься шляхом соціологічних опитувань по завершенні кожного з заходів. Загальний контроль з якісними та кількісними характеристиками, проходитиме шляхом звітування кожного місяця, впродовж яких відбуватиметься реалізація програми.

При розробці заходів частково скореговано навчальну програму без порушення хронології історичного процесу задля візуалізації/ілюстрації тем уроків конкретним прикладом – пам'яткою історії та археології на території України – Ольвією Понтійською. Таким чином відповідно до Розділу III. Антична цивілізація та її сусіди, Теми 1. Становлення Античної грецької цивілізації тема уроку № 44 «Велика грецька колонізація» переноситься на місце теми уроку № 41 «Грецьке суспільство та повсякденне життя» котра переходить на позицію № 42, автоматично зсуваючи тему «Сімя, освіта та виховання» на № 43. Практичне заняття «Релігія та міфологія» зміщується на позицію № 44, таким чином логічно завершуючи концепцію освітньої програми (див. додаток 8).

Відповідно до тем уроків навчальної програми розроблено заходи в рамках програми з музейної педагогіки НІАЗ «Ольвія» з використанням:

Методів та прийомів: наочно-ілюстративний, аналіз, розвиток креативного мислення; театралізації, занурення, моделювання ситуації успіху.

Матеріалів та технологій: роздруковані роздаткові, електронний планшет для показу знахідок з Ольвії, що зберігаються в колекціях археологічних музеїв України, телефони учнів для самостійної роботи, папір та ручки, нерухомі об'єкти на території Національного історико-археологічного заповідника «Ольвія», в аудиторії – мультимедійний проектор, компас при роботі безпосередньо на пам'ятці та інш.

Довгостроковий проєкт музейно-педагогічної програми розраховано на три навчальні тижні II чверті і включає наступні музейні заходи:

Тема уроку № 41 «Велика грецька колонізація» відповідає § 36. Грецькі колонії. Відносно до теми розроблено станційну гру «Невідома земля: Ольвія» в якій братимуть участь як музейний співробітник, так і учні. Задіяні об'єкти: нижнє місто, житлові споруди «Західного кварталу» та територія Західного теменосу. Гра охоплює період заселення грецькими колоністами узбережжя Північного Причорномор'я VII-VI ст. до н. е. Поринувши у минуле і ставши одними з засновників Ольвійського полісу учні матимуть можливість: закріпити знання з теми «Велика грецька колонізація» на прикладі античного міста Ольвія; розкрити інформацію про причини колонізації нових територій, межі виникнення і існування античних полісів; чому міста отримували такі імена і що вони означали; які труднощі довелося подолати людям при засвоєнні територій. За допомогою візуалізації об'єктів культурної спадщини ольвіополітів (нерухомих пам'яток та музейних предметів) сформувані знання про планування та будівництво міста; розкрити сутність античної термінології та шляхом самостійних досліджень учнів, спонукати засвоїти нову термінологію; сформувані уявлення про міфологічний світогляд еллінів. Розкрити сутність зв'язку між

полісами Північного Причорномор'я та материковою Грецією. Спонукаючи самотійно шукати необхідні матеріали, аналізувати і доступно розповідати одноліткам та кураторам гри інформацію використовуючи вербальні засоби спілкування. Інтерактивний захід розрахований для проведення як безпосередньо на території Ольвійського полісу, так і в класі. Результатом стануть отримані додаткові бали після перевіркової вікторини по завершенні заходу. Необхідні теоретичні дані для підготовки заходу взято з: Кржицький С.Д. [43]; роботи з археології Північного Причорномор'я [16, 17].

Тема уроку № 42 «Грецьке суспільство та повсякденне життя» співзвучна з § 33. Для поглибленого засвоєння теми розроблена музейна гра за типом переносу у часі «Ольвія – «ідеальне» місто майбутнього» (За Гіподамом, Платоном та Арістотилем). Хронологічні рамки подій V-IV ст. до н. е. Задіяні об'єкти: житлова ділянка «І», АГД, центральна дорога, Центральний теменос, агора, західні торговельні ряди. Гра розповість екскурсантам про формування структури грецького полісу, керівництво містом, ієрархію та склад місцевого населення, календар, архітектуру, святкову та видовищну культуру, торговельні операції та грошову одиницю, спілкування з мешканцями сусідніх терен давнього античного міста. Учні стають учасниками театралізованого дійства і потрапляють із сьогодення до минулого, коли місто переживає розквіт. В грі присутні політичні інтриги, розслідування пов'язані з розбудовою та розвитком міста. Коли на гравців чатує небезпека, або необхідно отримати підказку, яка знаходиться у майбутньому, то вони мають можливість перенестись у майбутнє і попрацювати з писемними джерелами в бібліотеках та архівах (матеріали надаватимуться співробітниками заповідника). Відбуватиметься занурення в епоху, адже акторами стануть самі учасники, які разом з модераторами самотійно моделюватимуть перебіг подій. Результатом гри стане закріплення знань з предмету, вміння орієнтуватися та знаходити правильні рішення в критичних ситуаціях, формування розуміння того, що не варто боятися діяти та помилитися, розвивати критичне

мислення, формування навиків роботи у команді. Сформується відчуття дотичності до перебігу цивілізаційних процесів, що призведе до усвідомлення величі власної країни. Учні отримують уявлення про перебіг соціальних, адміністративних процесів у межах громад та держави; вчаться ставати усвідомленими та відповідальними учасниками цих процесів. При організації заходу використано наступні матеріали: Скржинська М. В. [69], Її ж [70].

Тема уроку № 43 «Сім'я, освіта та виховання» співвідноситься з § 34. Для більш детального дослідження та вміння вільно оперувати отриманими знаннями розроблено музейний освітній онлайн захід музейна вікторина за типом «так чи ні» під назвою «Що розповів ольвіополіт?». Задіяні об'єкти: ділянка Східного теменсу з руїнами культових споруд, Велика стоя, приміщення гімнасія, приміщення аптеки, ділянка Р-25, залишки житлових будинків. Під час вікторини учні дізнаються як виглядало житло різних типів мешканців Ольвії; якими типами посуду користувались; як формувалась родина; яким чином відбувалась повсякденна робота та відпочинок чоловічої частини населення; роль жінки у грецькому суспільстві, сімейний стан та обов'язки; у що одягались, які прикраси, використовували; як виховували дітей; якою була специфіка освітнього процесу дітей та юнаків. Гра може відбуватися як на території музею, лапідарію так і в класі. Кожен з учнів отримає археологічну знахідку яка розповідає про одне з зазначених питань. Аудиторії ставитиметься питання, що через цей предмет нам розповідає ольвіополіт – мешканець полісу, який виготовляв його або користувався ним. Надаються загадки, як підказки. Питання «правда чи вигадка». Шляхом емпатії, учень створює власну трагічну чи комічну історію на основі тих експонатів, їх оздоблення, призначення тощо, створює історію звичайної людини давньогрецького міста і інтерпретує її до власних переживань та розповідає аудиторії. Модератор керує процесом. Ця гра дозволить розвинути креативне мислення, шляхом візуалізації та співпереживання краще запам'ятати матеріал уроків та за

необхідності переживши ситуацію, отримати психологічне розвантаження. При підготовці заходу використовувалась наступна література: Скржинська М. В. [71], Крижицький С. Д. [44].

Короткостроковий проєкт музейної педагогічної програми:

Практичне заняття: музейна лекція-тренінг «Земля богів: Ольвія»

Практичне заняття за темою «Релігія та міфологія» розроблено відповідно до освітньої програми.

Аудиторія: учні 6 класу загальноосвітньої школи

Тривалість: 45 хвилин

Учні заздалегідь опрацьовують рекомендовану літературу «Міфи та легенди Давньої Греції». Таким чином захід «Земля богів: Ольвія» відбуватиметься у формі музейного уроку-тренінга з написання екскурсії, коли лектор та учні стають рівноправними учасниками процесу самостійного пізнання, опрацювання, та художньої інтерпретації, доповнення вже отриманої раніше інформації.

Мета – остаточно закріпити учнями отриманні знання з вивчення світоглядних традицій Античного світу шляхом самостійного виконання практичних завдань (написання екскурсії).

Практична: Навчитися самостійній роботі над засвоєнням теоретичного матеріалу; розробці самостійних проєктів; застосуванню теоретичних знань на практиці у вигляді музейної екскурсії; основам створення музейної екскурсії.

Освітня: Доповнити знання учнів з історії Античної Греції на прикладі реальної пам'ятки Ольвії, що знаходиться на території України. Познайомити з світоглядними традиціями еллінів шляхом демонстрації археологічних експонатів та руїн культових споруд. Розширити кругозір учнів шляхом демонстрації надбань духовної культури ольвіополітів. Збагатити мовленнєву культуру учнів шляхом вивчення нових термінів.

Розвиваюча: розвивати аналітичне мислення, творчість, креативність, вміння вести діалог, працювати в команді, систематизувати отриману інформацію і творчо її інтерпретувати, мистецтво презентації колективної ідеї, усунути страх перед публічними виступами.

Виховна: виховувати повагу до думки усіх членів команди, вміння слухати, поважне ставлення до історико-культурної спадщини на території України, бажання досліджувати та вивчати античну спадщину, читати відповідні джерела та літературу, відвідувати музейні інституції, патріотизм по відношенню до власної держави України.

Методичне обладнання лекції-тренінгу: мультимедійний екран, ноутбук, друковані роздаткові матеріали, папір А-4, ручки.

План уроку:

1.	Вступ. Організація класу	2 хв
2.	Теоретична частина з відповідями на питання	15 хв
3.	Практична частина з виконанням завдань	25 хв
4.	Підбиття підсумків. Оцінювання	2 хв
5.	Домашнє завдання.	1 хв

Джерела та література: Русяєва А. С. [67], Латишев В. В. [49], Нездоймінов С. Г. [59], Навчання у музеї [58], Удовиченко І. [75].

Хід уроку: (див. додаток 9).

ВИСНОВКИ

Магістерське дослідження присвячене розгляду проблеми ревалоризації культурно-історичної спадщини Ольвії Понтійської на прикладі культових ділянок *in situ*. Робота включає комплексне теоретичне дослідження загального процесу музеєфікації пам'ятки та практичну роботу з переоцінки цінності роботи комунікаційного сектору заповідника в екскурсійній, туристичній, освітній діяльності з використанням накопиченого символічного капіталу.

Проблема періодизації процесу музеєфікації Ольвії Понтійської, яка пройшла шлях від об'єкта археологічних досліджень до музею під відкритим небом, досі не ставала предметом наукових досліджень. Певні музеєфікаційні заходи лише згадуються в наукових працях з історії археологічних досліджень, охорони та збереження Ольвії. Тому зазначена проблема стає актуальною, зважаючи на те, що одним з пріоритетних векторів розвитку заповідника стане соціалізація пам'ятки з використанням сучасних форм музеєфікації.

У результаті дослідження становлення археологічної пам'ятки як заповідника з'ясовано, що основою стали археологічні дослідження протягом ХХ століття, пам'яткоохоронні процеси 1920-х років, розвиток музейної інституції, як музею під відкритим небом кінця ХХ – початку ХХІ століття. Узагальнення розвитку цих процесів дозволило виокремити три основні періоди музеєфікації Ольвії Понтійської: перший, ХІХ – початок ХХ століття; другий, 1921-2002 роки; третій, 2002 рік – до сьогодні. Отримана періодизація надала розуміння перебігу процесу музеєфікації, що є необхідним для формування теоретичної основи під практичну розробку проєкту ревалоризації.

Обов'язковою частиною вивчення в даному дослідженні є сучасний стан екскурсійної, комунікаційної роботи заповідника. Виявлено проблеми відсутності різноманіття музейного продукту для потенційного відвідувача,

неналежного подання інформативності об'єктів екскурсійного показу, відсутності заходів та фізичної доступності об'єктів для різних категорій відвідувачів, мінімальне використання атрактивного потенціалу руїн археологічних споруд, мала кількість професійних екскурсоводів та неналежне використання символічного капіталу пам'ятки при популяризації як туристичного об'єкту. Дані питання отримали своє вирішення в розробленому проєкті ревалоризації культурно-історичної спадщини культових ділянок Ольвії Понтійської.

Основну частину наукових праць складають археологічні та пам'яткоохоронні дослідження Ольвії у вигляді монографій, науково-популярних виданнях та наукових статей у фахових виданнях. Під час дослідження постала проблема мінімальної кількості проєктів ревалоризації, адже на пострадянському просторі ревалоризаційні процеси трактуються як відновлення та збереження фізичного стану пам'ятки (консервація, реставрація). Західноєвропейські проєкти передбачають не лише фізичну візуалізацію археологічних об'єктів, а й донесення інформаційного історико-культурного потенціалу пам'ятки широкому загалу відвідувачів з використанням інструментів експозиційного будівництва та музейної комунікації. Ускладнюється доступність до матеріалів через авторське право, адже дані проєкти є внутрішньою документацією музейних інституцій. Відповідна ситуація склалася з доступністю для дослідження музейних концепцій НІАЗ «Ольвія». Дані матеріали у відкритому доступі фрагментарно висвітлюються у наукових статтях В. В. Крапівіної та у збірниках публікацій доповідей археологічних конференцій. Джерельну базу дослідження становлять особисті архівні матеріали автора у вигляді документів та фотоматеріалів з території заповідника. В межах моніторингу аудиторії, медіа ситуації, туристичного ринку основним джерелом інформації стають internet ресурси. Якісним джерелом при розкритті теми є внутрішня документація у вигляді музейної концепції НІАЗ «Ольвія».

Авторкою виокремлено питання використання накопиченого символічного капіталу археологічної пам'ятки, його роботу в символічній економіці з подальшою конвертацією в реальний прибуток. Зокрема, розроблено наукову музейну концепцію реекспозиції однієї з тем основної експозиції під відкритим небом – культових ділянок, що склалася з: генеральної ідеї, наскрізних проблем, короткої тематичної структури та архітектурно-художнього образу. Розроблена музейна концепція надає можливість оновити та суттєво доповнити екскурсійні практики шляхом розроблених різноманітних комунікаційних заходів, що детально викладені у бакалавріатському дослідженні авторки.

Пам'ятка – сильна сторона регіону, тому необхідно використовувати вербальні та візуальні інструменти в рамках музейної концепції задля її популяризації та збереження. Важливе саме донесення до свідомості місцевих мешканців того, що туристичний потенціал пам'ятки важливий для них. Для цього використовуються можливості медіа-простору, котрі роблять доступним і зрозумілим широкому загалу накопичений символічний капітал і постійно його поповнюють через активну роботу заповідника. Аналіз ситуації однієї зі складових медійної роботи заповідника – соціальних мереж показав, що інформація котра подається розрахована на професійну та дотичну до археології зацікавлену категорію відвідувачів. Інформаційний привід створюється лише новими археологічними відкриттями. Сприятиме вирішенню даного питання розроблений пакет документації музейних заходів.

В рамках роботи виокремлено проблему незалучення значної частини потенційної аудиторії у складі: школярів, студентів та інклюзивної категорії відвідувачів. Тому, важливою складовою для соціалізації заповідника є створення на його базі туристично-освітнього центру. Опрацювання авторкою даного питання виявило актуальність практичної розробки музейної педагогічної програми НІАЗ «Ольвія» для учнів шостих класів відповідно до загальної навчальної програми з предмету «Історія України.

Всесвітня історія. Інтегрований курс». Програма складається з довгострокової (три музейні освітні заходи) та короткострокової (музейна лекція-тренінг) перспективи. Дана проблема вперше досягає такого рівня розробки з інтеграцією в реальну державну освітню програму.

Оновлена, доповнена експозиція та музейна комунікація у комплексі створять інформаційний привід, що позитивно вплине на формування іміджу заповідника. Дослідницею проведено аналіз символічного капіталу місця за допомогою ментальної карти, проаналізовано туристичний потенціал пам'ятки та території її розташування з використанням інструменту «критерії Саймона Анхольта». Дана інформація стане ґрунтовною основою при створенні історичного, культурного, туристичного брендингу пам'ятки. Такого, що позитивно відгукнеться в очах інвесторів. Задля цього авторкою визначено сильні та слабкі сторони проєкту з використанням SWOT аналізу (див. додаток 10).

Таким чином, експериментальна розробка комплексного проєкту ревалоризації культурно-історично спадщини Ольвії Понтійської на основі культових ділянок призводить до переформатування, вдосконалення роботи заповідника у внутрішньому музейному просторі та надає можливість конкурентоспроможності в рамках існування у зовнішній туристичній реальності.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Головна сторінка Історико-культурного заповідника Більськ. URL: <https://bilsk.com.ua/> (дата звернення: 29.11.2021)
2. Головна сторінка Національного історико-археологічного заповідника Ольвія. URL: <https://olbio.org.ua/> (дата звернення: 28.11.2021)
3. Головна сторінка Національного історико-археологічного заповідника Кам`яна могила. URL: <http://www.stonegrave.org/> (дата звернення: 29.11.2021)
4. Історія. 5-9 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів // Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas> (дата звернення: 29.11.2021)
5. Лузан А. М. Відображення музейними засобами святкової та видовищної культури античної Ольвії класичного періоду: дип. робота на здобуття освіт. ступ. бакалавра: 027 музеєзнавство, пам'яткознавство. Харків, 2020. 56 с., дод.: 57-129 с.
6. Ольвія. Архитектурно-археологический заповедник: генеральный план (пояснительная записка). Москва: Госстрой РФСФСР, 1988.
7. Ольвія–музей під відкритим небом. Науково-популярна брошура. Миколаїв, 2004. 12 с.
8. Особистий архів авторки. Ф 1. Магістерське наукове дослідження. Електронний альбом – 1. Альбом цифрових фотографій культових ділянок НІАЗ «Ольвія», 2021 рік.
9. Особистий архів авторки. Ф 1. Магістерське наукове дослідження. Оп. 1. Процес музеєфікації Ольвії Понтійської. Спр. 1. Електронне листування між авторкою та керівництвом НІАЗ «Ольвія», електронний лист-відповідь № 2.
10. Офіційний сайт. Миколаївська обл. рада. Програма розвитку туризму і курортів у Миколаївській області на 2021 – 2023 роки. URL:

- <https://www.mk-oblrada.gov.ua/oblasni-programy> (дата звернення: 29.11.2021). Також доступний у Pdf: <https://www.mk-oblrada.gov.ua/UserFiles/decree/16111534666008403ad2055.pdf>
11. Польові матеріали автора (ПМА). Опис ділянки Р-25. Відеоматеріал. Записано на території НІАЗ «Ольвія» с. Парутине, Очаківського району, Миколаївської області від к.і.н. Кузьміщева Олександра Геннадійовича. Відеозапис на цифровому носії від 31 липня 2021 року о 18:48:42. Тривалість : 08:27. Розмір файлу : 280 Мб.
 12. Про занесення об'єктів культурної спадщини національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України: Постанова Кабінету Міністрів України № 928 від 03.09.2009 р. ВРУ Законодавство України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/928-2009-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.11.2021)
 13. Про надання Державному історико-археологічному заповіднику «Ольвія» статусу національного: Указ президента України від 17.01.2002 р. № 36/2002. ВРУ Законодавство України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/36/2002#Text> (дата звернення: 28.11.2021)
 14. Статут НІАЗ «Ольвія» НАН України (нова редакція) 2017 рік // НІАЗ «Ольвія». Офіційний сайт. Нормативна база. URL: <https://olbio.org.ua/pages/> (дата звернення: 29.11.2021). Також доступний у Pdf: <https://drive.google.com/file/d/1WxBaHhZhoFqyZqzfvL4mZffQF2pv7Nq2/view>
 15. Управління культури, національностей та релігій Миколаївської облдержадміністрації. Перелік пам'яток національного значення Миколаївська область. URL: <http://uknr.mk.gov.ua/ua/1360827607/1467624969/> (дата звернення: 29.11.2021)

16. Античные города Северного Причерноморья. Очерки истории и культуры. Т. I / Отв. ред. В.Ф. Гайдукевич, М.И. Максимова. М.: Л.: Изд-во АН СССР, 1955. 448 с.
17. Античные государства Северного Причерноморья / отв. ред. Г. А. Кошеленко, Т. И. Кругликова, В. С. Долгоруков. Москва: Наука, 1984.
18. Бахтови. Зберегти дух Ольвії // Ukraïner. 19.11.2019. URL: <https://ukraïner.net/dukh-olviji/> (дата звернення: 30.11.2021)
19. Беляев А. С. Из опыта консервационно-реставрационных работ в Ольвии // Античный город: проблемы сохранения архитектурно-археологических комплексов : материалы Междунар. коллоквиума, Керчь, 15-16 августа, 2005 год. Керчь, 2005. С. 19-21.
20. Беляев А. С. Концепция музеефикации Ольвии – музей под открытым небом // BORYSTHENIKA-2004. Мат-лы междунар. науч. конф. к 100-летию начала исследований острова Березань Э. Р. Фон Штерном. Николаев, 2004. С. 57-60.
21. Беляев А. С. Некоторые вопросы музеефикации Ольвии // Античный город: проблемы сохранения архитектурно-археологических комплексов : материалы II Междунар. коллоквиума, Керчь, 29-30 августа, 2007 год. Керчь: Центр археологических исследований, БФ «Деметра». 2007. С. 4-6.
22. Бойко-Гагарін А. С. Музей, що заробляє. Manual для маркетолога. К.: Логос, 2020. 200с.
23. Буйских А. В. Южный теменос Ольвии Понтийской (Предварительные итоги изучения) // Вестник древней истории, 2015. № 2. С. 6-21.
24. Буйських А. В. З досвіду консерваційно-реставраційних робіт у Національному історико-археологічному заповіднику "Ольвія" НАН України / А. В. Буйських, О. С. Біляєв, В. В. Крутілов // Археологія. 2016. № 1. С. 118-125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/arhl_2016_1_13

- 25.Бурдые Пьер. Формы капитала. URL:
<https://gtmarket.ru/library/articles/2601>
- 26.Всесвітня історія. Історія України: підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закладів /О.В. Гісем, О.О. Гісем. Х.: Ранок, 2019.
- 27.Гріффен Л. О. Використання об'єктів культурної спадщини / Л. О. Гріффен, О. М. Титова // Сіверщина в історії України. 2015. Вип. 8. С. 6-9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sviu_2015_8_3. Також доступний у Pdf: URL:
[file:///C:/Users/%D0%9D%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8F/Downloads/sviu_2015_8_3%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/%D0%9D%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8F/Downloads/sviu_2015_8_3%20(2).pdf)
- 28.Дорофеева Х. М. Аналіз впливу наявності об'єктів культурно-історичної спадщини на туристичну привабливість регіону // Економіка та суспільство. Електронне наукове фахове видання. Вип. 13. Мукачевський державний університет. Мукачево: 2017. С. 184-190.
- 29.Древнейший теменос Ольвии Понтийской // МАИЭТ. Supplementum. Вип. 2. Симферополь, 2006. 504 с.
- 30.Зукин Шарон. Культуры городов / под ред. Д. Симановского. Москва: НЛО, 2015. 424 с.
- 31.Історико-культурна спадщина: проблеми дослідження і збереження / Ред. кол.: В. О. Горбик (відп. ред.), О. П. Дорошко, С. І. Кот та інш. НАН України. Інститут історії України: Інститут туризму ФПУ. К., 1998. 399 с.
- 32.Історико-культурні та соціально-економічні засади розвитку туристичної діяльності: колектив. монографія / за баг. ред. Л. Д. Божко; Харків. держ. акад. культури. Харків: ХДАК, 2021. 220 с.: іл.
- 33.Каряка О. В. Ольвія Понтійська як античне місто: історія дослідження внутрішньої структури та планування (кінець XVIII – перша третина XX ст.): дисертація на здобуття наук. ступ. канд. іст. наук: 07.00.06. Херсон, 2018. 312 с.

34. Каряка О. В., Яненко А. С. Матеріали обстеження державного заповідника "Ольвія" 1938 р.: боротьба за "цінну історичну одиницю" // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. 2017. Вип. 21. С. 324-346. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mdapv_2017_21_25
35. Каулен М. Е. Музеефикация историко-культурного наследия России. Москва: Этерна, 2012. 313 с.
36. Корнієнко В. Сучасний стан та проблеми використання пам'яток археології в туризмі // Історико-географічні дослідження в Україні : Зб. наук. пр. 2006. Число 9. С. 373-399. Також доступний у Pdf: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/42389>
37. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент. Экс пресс-курс. 2-е изд. / Пер. с англ. под ред. С. Г. Божук. СПб.: Питер, 2006. 464 с: ил. Також доступний у Pdf: https://nataliaakulova.ru/wp-content/uploads/2015/02/01/Filipp_Kotler_Kevin_Keller_Marketing_menedzhmen.pdf
38. Котлер Ф., Рейн И., Хемлин И., Столлер М. Персональный брендинг / Пер. с англ. М.: Издательский дом Гребенникова, 2008. 400 с.
39. Коцюбівська К., Баранський С. «3D-модельовання при відновленні історико-культурних цінностей». Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері. Т. 3. № 1 (Червень 25, 2020). С. 59–68. <http://infotech-soccult.knukim.edu.ua/article/view/206109> (дата звернення: 2.12.2021).
40. Крапивина В. В. О концепции музеефикации античной Ольвии // Античный город: проблемы сохранения архитектурно-археологических комплексов : материалы II Междунар. colloквиума, Керчь, 29-30 августа 2007 год. Керчь: Центр археологических исследований, БФ «Деметра». 2007. С. 24-26.
41. Крапивина В. В. Опыт музеефикации архитектурно-строительных комплексов в Ольвии (на примере участка Р-25) // Боспорские исследования. XXIV. Симферополь-Керчь, 2010. С. 332–354.

- 42.Крапівіна В. В. Ольвія: проблеми охорони та археологічні дослідження // Археологія. 2001. №4. С. 4-19. URL: http://www.vgosau.kiev.ua/a/Archaeology_2001_04.pdf
- 43.Кржицький С.Д. Античні держави Північного Причорномор'я // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во "Наукова думка", 2003. 688 с.: іл. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Antychni_derzhavy (дата звернення: 17.10.2021)
- 44.Кржицький С. Д. Архітектура античних держав Північного Причорномор'я: монографія. Київ: Наукова думка, 1993. 248 с.: іл.
- 45.Кржицький С. Д. Перспективи дослідження і збереження архітектурно-будівельних залишків Ольвії // 2001. №4. С.19-35 URL: http://www.vgosau.kiev.ua/a/Archaeology_2001_04.pdf
- 46.Кржицький С. Д., Шеїн С. С., Буйських А. В. Реєстр нерухомих пам'яток верхнього міста Ольвії: досвід наукової паспортизації // Археологія. 2020. № 2. С. 32-41. URL: http://www.vgosau.kiev.ua/a/Archaeology_2020_02.pdf
- 47.Кржицкий С. Д. Ольвия. Историографическое исследование архитектурно-строительных комплексов Киев: Наукова думка, 1985. 192 с.
- 48.Куцаєва Т. О. Неформальна освіта дорослих та музейна андрагогіка в контексті історії сучасної музейної справи в Україні (огляд історіографії) // Грані. 2016. № 9. С. 162-170. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2016_9_25
- 49.Латышев В. В. Очерки греческих древностей. Богослужбные и сценические древности / В. В. Латышев: под науч. ред. Е. В. Никитюк. СПб: АЛЕТЕЙЯ, 1997. 317с.
- 50.Летние экскурсии в Ольвию для педагогов. Херсонский коммунар. № 27. 07.06.1924. С. 3.

- 51.Лузан А. М. Етапи музеєфікації Ольвії Понтійської // Культура та інформаційне суспільство ХХІ століття: матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 22–23 квітня 2021 р. Харків: ХДАК, 2021. С. 41-42.
- 52.Лысенкова Г. С. Пробелмы музеефикации археологических комплексов в Национальном историко-археологическом заповеднике Ольвия // Античный город: проблемы сохранения архитектурно-археологических комплексов: материалы II Междунар. коллоквиума, Керчь, 29-30 августа 2007 год. Керчь : Центр археологических исследований, БФ «Деметра». 2007. С. 27.
- 53.Маньковська Р. Музейна педагогіка: інноваційна технологія інтелектуального розвитку // Краєзнавство. Науковий журнал. № 3 (108). 2019. С. 238-251. Також доступний у Pdf: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/169598>
- 54.Материалы заседаний координационного совета «Ольвия и ее сельская округа в 1991 г». Николаев, 1992. 58 с. (Препринт. Академия наук Украины, Ин-т археологи, заповедник «Ольвия»).
- 55.Медведь А.Н. Музеефикация памятников археологии в России (прошлое и настоящее). М.: Издательство «ГНОМ и Д», 2004. 80 с.
- 56.Минин Я. В Ольвию! Экскурсия водников. Моряк. № 567. 01.10.1924. С. 2.
- 57.Музейна педагогіка в науковій освіті: монографія / ред. кол.: С. О. Довгий, О. М. Топузов, В. А. Бітаєв та ін. ; за наук. ред. С. О. Довгого. Київ: Національний центр «Мала академія наук України», 2020. 334 с.
- 58.Навчання у музеї. Шляхами створення єдиного освітньо-культурного простору у місті Львові / укладачі В. Олійник, Т. Ольшанецька. Львів, 2013. 96 с. Також доступний у Pdf: https://school23.lviv.ua/files/Proektni_uroki_u_museah.pdf

- 59.Нездоймінов С. Г. Організація екскурсійних послуг: навчально-методичний посібник / С. Г. Нездоймінов. Одеса: Астропринт, 2011. 216 с.
- 60.Нормативні акти, що діють у галузі музейної справи. Міністерство культури та інформаційної політики України. Офіційний сайт. URL: <https://mkip.gov.ua/content/normativnopravovi-akti-u-sferi-muzeynoi-spravi.html>
- 61.Ольвия. Теменос и агора / отв. ред. В. Ф. Гайдукевич. Москва-Ленинград: Наука, 1964. 380 с.
- 62.Поливач К.А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України / Наук. ред. Руденко Л.Г. К.: Інститут географії НАН України, 2012. 208 с.
- 63.Положення РНК УСРР та ВУЦВК «Об охроне остатков древнегреческого города Ольвия» (1921 р.). Ч. 17. Ст. 512. С. 584 // Збір законів і розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1921 р. / Рада Народних Комісарів УСРР, Народний Комісаріат Юстиції УСРР. 2-е офіц. вид. Харків: Вид. Народ. Комісаріата Юстиції, 1921. – 703 с.
- 64.Постанова ВУЦВК і РНК «Про охорону стародавньої грецької колонії Ольвії» (1924 р.). Ч. 11. Ст. 113. С. 254-255 // Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1924 рік / Народний комісаріат юстиції. – 4-е вид. – Харків: Друкарня УВО ім. М. Фрунзе, 1924. – 1052 с.
- 65.Постанова КМУ від 24.10.2002 № 1571 «Про затвердження заходів щодо розвитку Національного історико-археологічного заповідника «Ольвія» та збереження його пам'яток на 2003 – 2007 роки». URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP021571.html
- 66.Русяева А. С. Исследования западного теменоса Ольвии (предварительные итоги) // Вестник древней истории. 1991. № 4. С. 123-138. URL: <https://elib.gsu.by/bitstream/123456789/17702/1/%D0%A0%D1%83%D1%>

81%D1%8F%D0%B5%D0%B2%D0%B0%20%D0%90.%D0%A1._%D0%92%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%B4%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%BD%D0%B5%D0%B9%20%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%B8_1991_%E2%84%96%204.pdf

67. Русяєва А. С. Ольвія - найвизначніша пам'ятка класичної демократії і культури на теренах України // Археологія. 2001. № 4. С. 68-83.
68. Русяєва А. С., Русяєва М. В. Ольвія Понтійська: місто щастя та печалі. К.: Видавництво «Стилос», 2004. 228 с.
69. Скржинская М. В. Будни и праздники Ольвии в VI-I вв. до н. э. / Научное издание. СПб.: Алетейя, 2000. 288 с.
70. Скржинская М. В. Быт ольвиополитов VI-I вв. до н. э. // Ольвия. Античное государство в Северном Причерноморье. К., 1999.
71. Скржинская М. В. Образование и досуг в античных государствах Северного Причерноморья. К.: Институт истории Украины НАНУ, 2014. 250 с. Також доступний в Pdf: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-7446-4/978-966-02-7446-4.pdf>
72. Скржинська М. В. Античні свята в містах Північного Причорномор'я / Марина Скржинська. К.: Наш час, 2011. 303 с.: іл.
73. Титова О. М. Збереження нерухомих пам'яток археології в заповідниках і музеях // Праці Центру пам'яткознавства: Зб. наук. пр. 2009. Вип. 15. С. 83-86. Також доступний у Pdf: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/14234>
74. Трач О. Ю., Карий О. І. Імідж, бренд та репутація: їх взаємозв'язок і вплив на розвиток територій, організацій та окремих осіб // Вісник національного університету «Львівська політехніка». 2011. № 706. С. 182-187. Також доступний у Pdf: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/12308/1/025_%D0%86m%D1%96dzh%20brend%20ta%20reputac_182_187_706.pdf

75. Удовиченко І. Принципи музейної педагогіки в період переосмислення ролі музею в суспільстві // Музейна педагогіка в науковій освіті: збірник тез доповідей учасників I Всеукраїнської науково-практичної конференції, 28 листопада 2019 р., м. Київ — Біла Церква: Видавництво «Авторитет» ФОП Курбанова Ю. В., 2019. С. 99-102.
76. Управління культури, національностей та релігій Миколаївської облдержадміністрації. Календар туристичних подій Миколаївщини на 2021 рік. URL: https://docs.google.com/file/d/1XGvkb8t_wJ_iVUkgBVzPFgDVwWIVvClG/edit?filetype=msword
77. Хомчик М.А. Качура М.В. Лапідарій у Національному історико-археологічному заповіднику «Ольвія» НАН України // Археологія і давня історія України. 2015. Вип. 1 (14). С. 199-204. URL: [http://www.vgosau.kiev.ua/load_period-sb/adiu_14\(1\).pdf](http://www.vgosau.kiev.ua/load_period-sb/adiu_14(1).pdf)
78. Шевченко Т. До історії формування археологічної колекції НІАЗ «Ольвія» // Емінак: науковий щоквартальник. 2016. № 4 (16) (жовтень-грудень). Спецвипуск: Forum Olbicum I. Пам'яті В.В. Крапівіної / Упорядники: Н.О. Гаврилюк, О.І. Смирнов. С. 301-305.
79. Шевченко Т. Про стан і перспективи музейно-фондової роботи в НІАЗ «Ольвія» НАН України // Емінак: науковий щоквартальник. 2019. № 1 (25) (січень-березень). С. 158-164.
80. Шеїн С. Основні напрямки та перспективи розвитку НІАЗ «Ольвія» НАН України // FORUM OLBICUM II: Пам'яті В.В. Крапівіної (до 150-річчя дослідження Ольвії), 4-6 травня 2018 р. Миколаїв: НДЦ «Лукомор'є», 2018. С. 20-22.
81. Шеїн С., Костюк І. Ольвійський лапідарій: проблеми та перспективи формування колекцій // FORUM OLBICUM II: Пам'яті В.В. Крапівіної (до 150-річчя дослідження Ольвії), 4-6 травня 2018 р. Миколаїв: НДЦ «Лукомор'є», 2018. С. 22-24.

82. Язвінська О., Серов Ю. Унікальний проект реабілітації античної пам'ятки в Ольвії // Відлуння віків. 2008. № 1(9). С. 20-25. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/16723>. Також доступний у Pdf: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/16723/06-Yazvinska.pdf?sequence=1>
83. Anholt Simon. Ipsos Public Affairs. Anholt Ipsos Nation Brands Index (NBI) URL: https://www.ipsos.com/sites/default/files/19-05-50_Anholt_v2.pdf
84. Kristina Afric Rakitovac & Natasa Urosevic. Valorisation of Cultural Heritage in Sustainable Tourism. Management. University of Primorska, Faculty of Management Koper. 2017. vol. 12(3), pages 199-215. Також доступний у Pdf: https://www.researchgate.net/publication/320285107_Valorisation_of_Cultural_Heritage_in_Sustainable_Tourism
85. Proceedings of the 1st and 2nd COME-IN! - Thematic Conferences (9th November 2017 in Udine / Italy and 26th June 2018 in Erfurt / Germany). URL: <https://www.interreg-central.eu/Content.Node/COME-IN/COME-IN-Proceedings-Thematic-Conferences.pdf>
86. Programma di valorizzazione del Castello dei Principi d'Acaja. URL: https://www.comune.fossano.cn.it/upload/Fossano_ecm10/gestionedocumentale/Programmavalorizzazionedefinitivo_784_32183.pdf

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

НІАЗ – Національний історико-археологічний заповідник

ІА НАНУ – Інститут археології національної академії наук України

ГО – громадська організація

ОТГ – об'єднана територіальна громада

ЗМІ – засоби масової інформації

PR – Public Relations (зв'язки з громадськістю)

QR – Quick Response code (код швидкого реагування)

ВНЗ – вищий навчальний заклад

РНК – рада народних комісарів

УСРР – Українська соціалістична радянська республіка

УРСР - Українська радянська соціалістична республіка

ВУЦВК – всеукраїнський центральний виконавчий комітет

СПИСОК ДОДАТКІВ

1. Додаток 1. Пояснення до тексту
2. Додаток 2. Аналіз присутності Ольвії у ЗМІ та соціальних мережах
3. Додаток 3. Аналіз складових місця для брендингу пам'ятки за Саймоном Анхольтом
4. Додаток 4. Аналіз потенційної аудиторії яка з'явиться після виконання проєкту
5. Додаток 5. Ментальна мапа можливостей Ольвії як public space за результатом втілення проєкту ревалоризації
6. Додаток 6. Навчальна програма Всесвітня історія. Історія України (інтегрований курс)
7. Додаток 7. Літня музейно-педагогічна програма НІАЗ «Ольвія»
8. Додаток 8. Доопрацьована навчальна програма Всесвітня історія. Історія України (інтегрований курс)
9. Додаток 9. Методична розробка практичного заняття: музейна лекція-тренінг «Земля богів: Ольвія»
10. Додаток 10. SWOT аналіз проєкту
11. Додаток 11. Ілюстрації:
 - 1) Відкритий лапідарний майданчик на території НІАЗ «Ольвія»
 - 2) Оптичний телеграф ХІХ ст. (Музей)
 - 3) Фундамент храму Аполона Ієтроса (VІ ст. до н.е.) на території Західного теменосу
 - 4) Вівтар центрального ольвійського теменосу (V-IV ст. до н.е.)
 - 5) Фундамент храму Аполона Дельфінія на території Східного теменосу (V ст. до н.е.)
 - 6) Фронтальний акротерій храму Аполона Ієтроса (V ст. до н.е.)

Додаток 1

П. 1. О. В. Каряка в дисертаційному дослідженні «Ольвія Понтійська як античне місто: історія дослідження внутрішньої структури та планування (кінець XVIII – перша третина XX ст..)» виокремив три періоди вивчення Ольвії: «1) кінець XVIII – середина XIX ст. – локалізація та усвідомлення Ольвії як античного міста, перші спроби картографування місцевості; 2) друга половина XIX ст. – епізодичні розкопки Ольвії, масштаби та методика яких не давали можливості виявити типові ознаки забудови античного міста; 3) початок XX ст. – характеризується початком систематичних досліджень на городищі, коли в результаті систематичних розкопок Б.В. Фармаковського (1902–1914) були визначені його територіальні та хронологічні межі, знайдено окремі елементи міської забудови» [33].

Більш детально розбирає питання основних етапів археологічного вивчення Ольвії С. Д. Крижицький в роботі «Ольвия. Историографическое исследование архитектурно-строительных комплексов» [47].

П. 2. прим. автора. В даному проєкті ревалоризації передбачається переоцінка роботи заповідника в напрямку процесу музеєфікації культурно-історичної спадщини культових ділянок Ольвії, без занурення у складову реставрації та консервації архітектурних археологічних об'єктів.

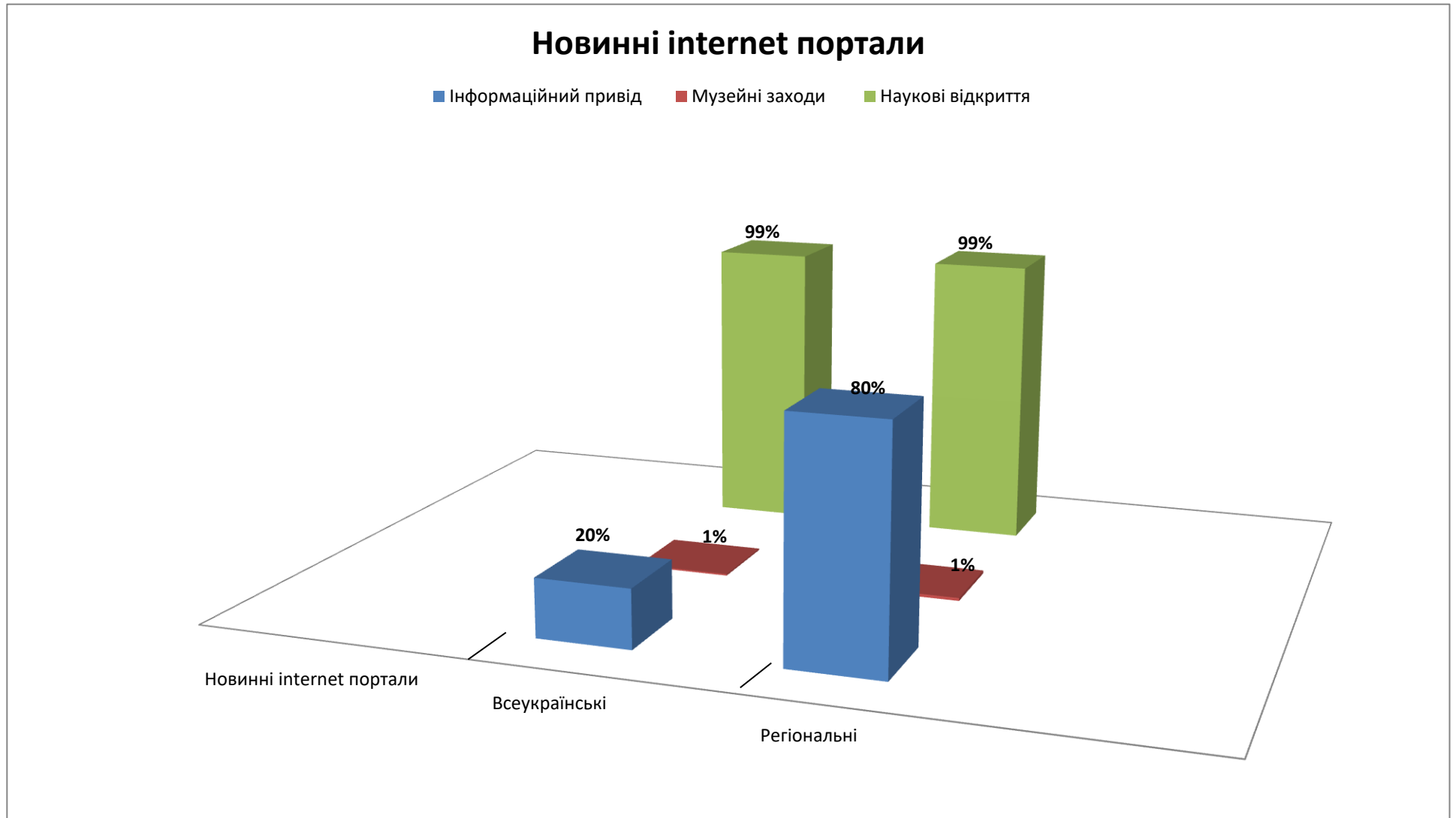
П. 3. прим. автора. Формування public space античного міста (котрий належить обраним: громадянам, жерцям), відбувалось навколо агори де знаходились культові ділянки. Саме там формувалась суспільна громадянська думка.

П. 4. Експозицію культових ділянок Ольвії Понтійської варто розглядати як частину загальної експозиції під відкритим небом на території НІАЗ «Ольвія». В. В. Крапівіна в статті «Опыт музеификации архитектурно-строительных комплексов в Ольвии (на примере участка Р-25)» зазначила, що Ольвія, фактично, – музей під відкритим небом із власною експозицією [41]. Також в Генеральному плані заповідника 1988 року в розділі з музеєфікації присутня тема розробки експозиції музею-заповідника котра складатиметься з двох частин: 1) Знайомство з предметним та символічним рядом у закритих приміщеннях; 2) Знайомство з містом через археологічні об'єкти in situ [6].

П. 5. Дане питання підіймалося ще з 1805 року в рамках збереження території Ольвії, щоб запобігти грабунку, особливо від місцевих мешканців. Про це говориться в дослідженні В. В. Крапівіної «Ольвия: проблеми охорони та археологічні дослідження». Проблему не вирішено і до цього часу [42; с. 5-6].

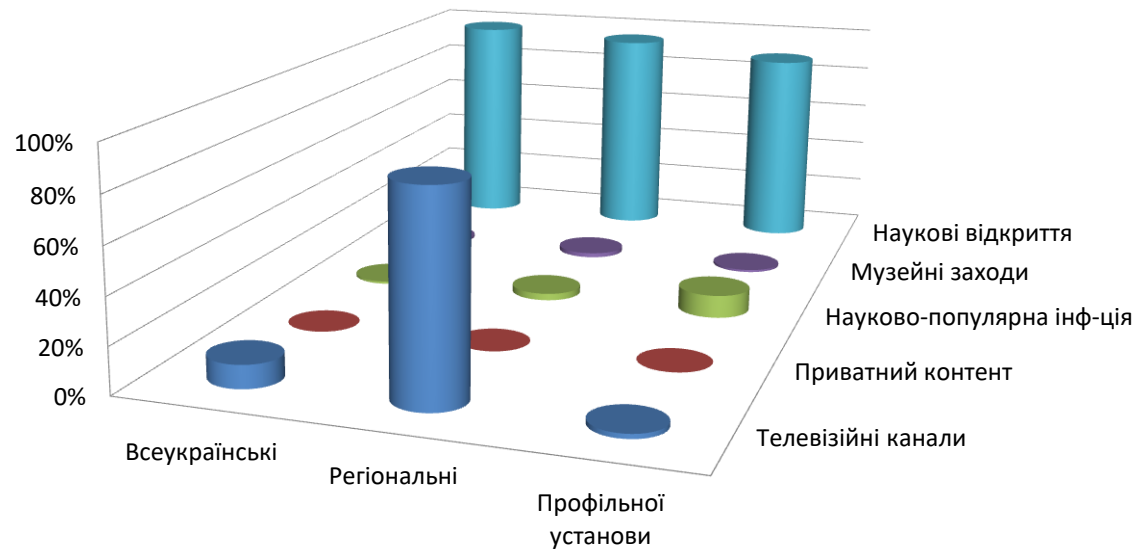
П. 6. Тривалість екскурсійного сезону в НІАЗ "Ольвія" НАН України з травня по жовтень включно (6 місяців). На острові Березань (що є частиною заповідника), сезон починається на місяць пізніше та завершується в перших числах вересня. Загальна кількість відвідувачів в середньому 8 тис. чол. Під час пандемії 2020 року кількість зменшилася до 7 тис. Так як екскурсійний маршрут проходить в основному по відкритій території заповідника, то зменшення кількості відвідувачів було незначним [9].

Додаток 2

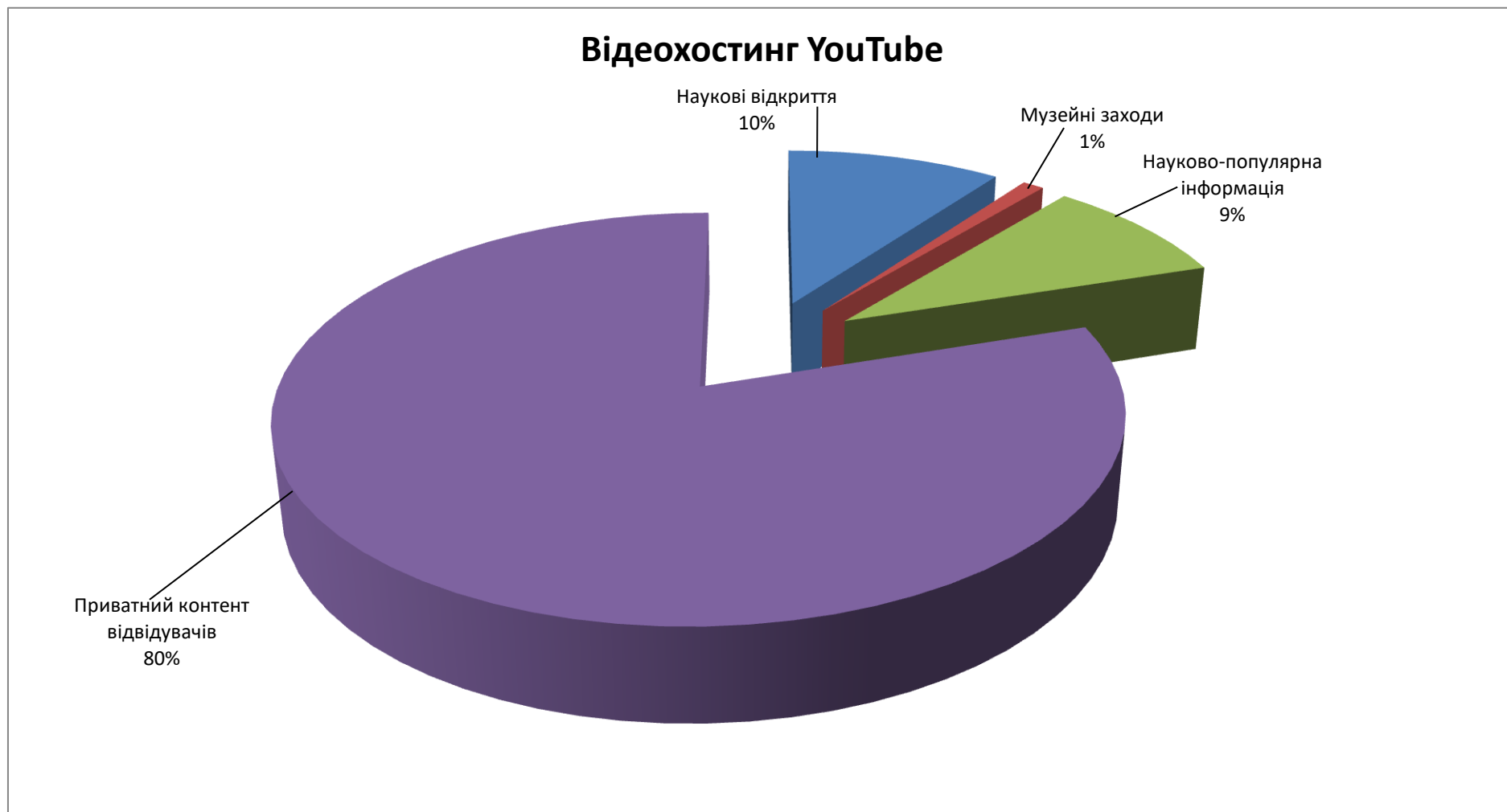
Додаток 2

Відеоконтент

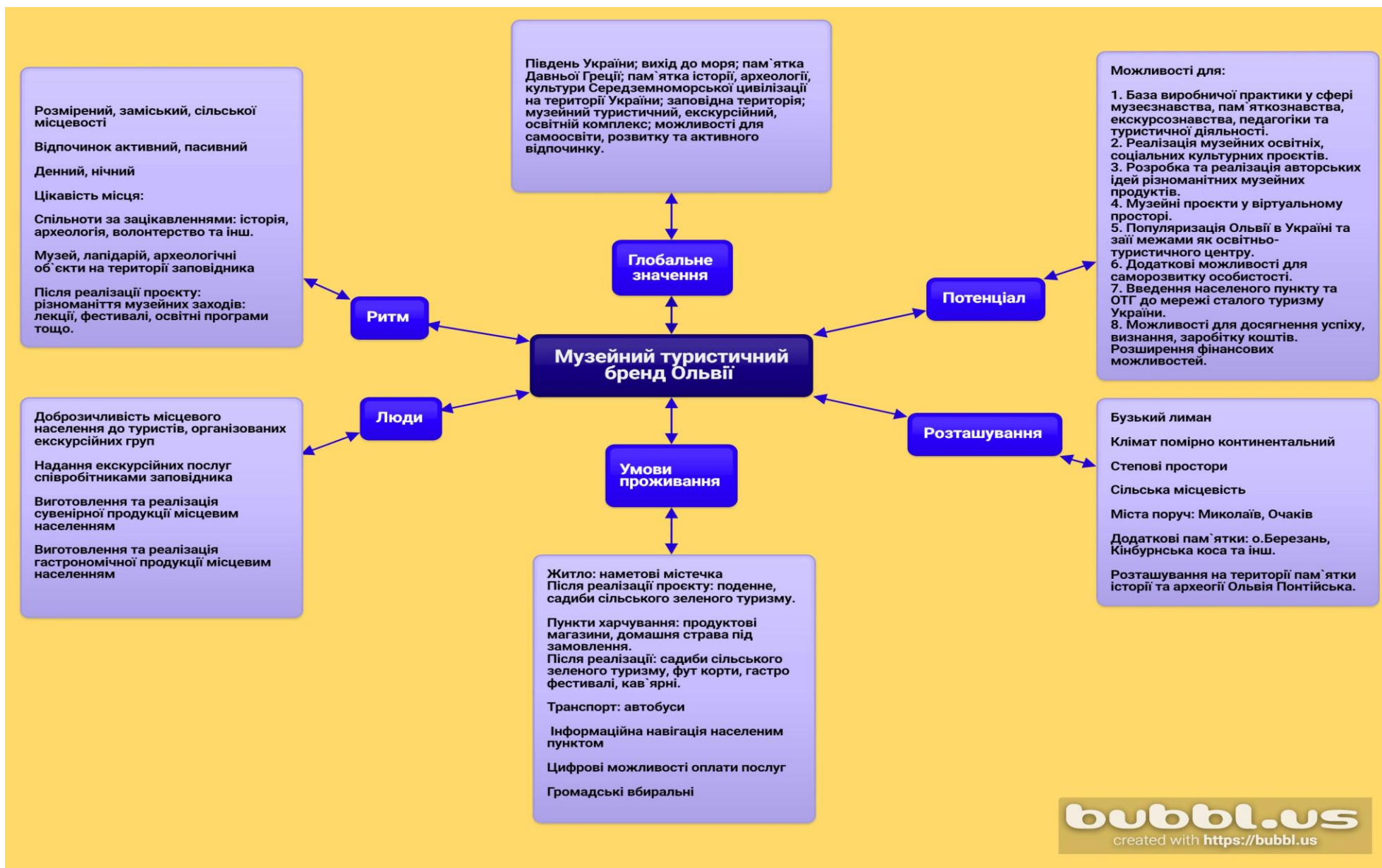

	Всеукраїнські	Регіональні	Профільної установи
■ Телевізійні канали	10%	88%	2%
■ Приватний контент	0%	0%	0%
■ Науково-популярна інф-ція	1%	3%	10%
■ Музейні заходи	1%	2%	1%
■ Наукові відкриття	98%	95%	89%

Додаток 2

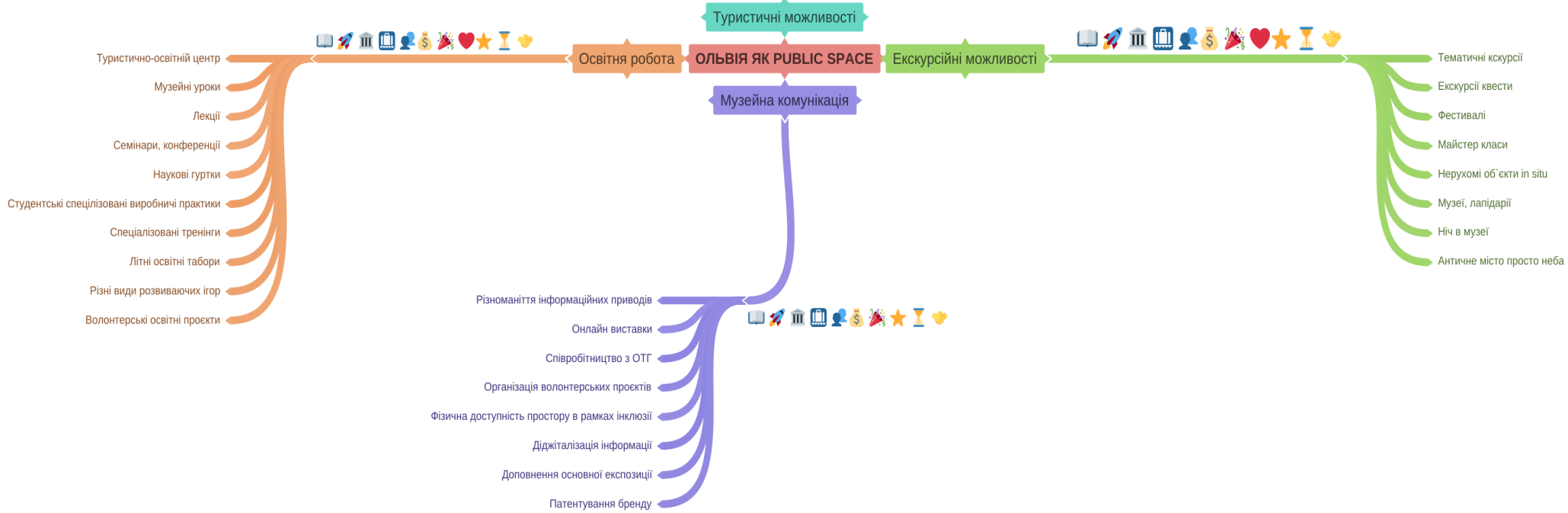
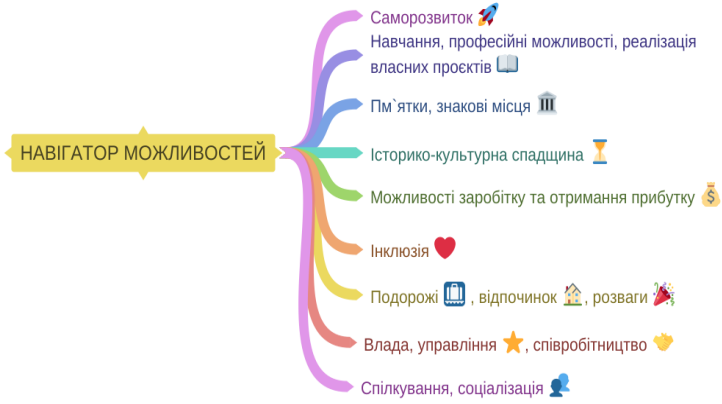

Додаток 3

Додаток 4

Аудиторія	Кількість	Класи	Вік	Розраховані музейні заходи	Результат
Школярі Миколаївська область	46 тис. 304 учні 68 установ	1-4 1-11 6 класів = 30	7-16 років	Музейні лекції Екскурсії Розвиваючі ігри	Збільшення категорій відвідувачів
Школярі Куцурубська ОТГ	3 установи 3 установи Загальна кількість: 804 особи	1-4 1-11 6 класів = 3	7-16 років	Конкурси Майстер класи Фестивалі Самоосвіта On line та off line.	
Інклюзивна категорія відвідувачів					Залучаються студенти та викладачі педагогічних ВНЗ.
Різні групи	= 70 тис. осіб		Різного віку	Екскурсії Розвиваючі ігри	Волонтери.
Школярі Миколаївська область	226 класів 1 спеціальна школа для дітей з порушеннями зору 749 осіб		7-16 років	Відпочинок Освіта	
Школярі Куцурубська ОТГ	9 осіб	1-4 1-11	7-16 років		Формується культура родинного відпочинку.
Студенти і викладачі ВНЗ за спец. «Інклюзія»					
Миколаївський національний університет ім. В. О. Сухомлинського	Кафедра педагогіки, психології та інклюзивної освіти	I-IV курси	18-22 роки	Волонтерська діяльність Виробнича практика Організація і проведення семінарів, конференцій	Туристи (активний відпочинок).

Додаток 6

Всесвітня історія. Історія України (інтегрований курс) 2021-2022 навчальний рік (2 години на тиждень, 70 – на рік)

Всесвітня історія. Історія України : підруч. для 6 кл.
загальноосвіт. навч. закладів /О.В. Гісем, О.О. Гісем. Х.: Ранок, 2019.

№	Тема	Дата	Примітка
Вступ. Коли і як розпочалася історія людства			
1.	Вступ: історія як наука та шкільний предмет.		
2.	Практичне заняття. Лічба часу в історії стародавнього світу.		
Розділ I. Первісні спільноти. Археологічні культури			
3.	Еволюція людини та її розселення.		
4.	Палеоліт.		
5.	Первісне суспільство. Палеолітичне мистецтво .		
6.	Мезоліт. Неоліт.		
7.	Енеоліт. Трипільська культура на землях України.		
8.	Бронзовий вік.		
9.	Практичне заняття. Повсякденне життя в кам'яний вік.		
10.	<i>Узагальнення знань з розділу.</i>		
11.	Перевірка знань.		
Розділ II. Стародавні цивілізації Азії та Африки			
Тема 1. Цивілізації Центральної Азії. Кочівники на території України.			
12.	Месопотамія.		
13.	Міста і влада.		
14.	Держави бронзового віку: Шумер і Вавилон.		
15.	Держави залізного віку: Ассирія і Халдейське царство.		
16.	Персія.		
17.	Кочівники на території давньої України.		
18.	Писемність і наука у Дворіччі. Культура Месопотамії.		
19.	<i>Узагальнення знань з теми.</i>		
20.	Перевірка знань.		
Тема 2. Стародавній Єгипет			
21.	Природа та господарство Єгипту.		
22.	Давньоєгипетське суспільство.		
23.	Повсякденне життя в Давньому Єгипті.		
24.	Періодизація історії Давнього Єгипту.		
25.	Боги і храми. Піраміди.		
26.	Практичне заняття. Мумії в Давньому Єгипті.		
27.	<i>Узагальнення знань з теми.</i>		
28.	Перевірка знань.		
Тема 3. Давні Індія та Китай. Передня Азія.			
29.	Фінікія та Карфаген.		
30.	Ізраїльсько-Юдейське царство.		
31.	Хараппська цивілізація.		
32.	Ведична цивілізація Індії.		
33.	Суспільне, релігійне та культурне життя Давньої Індії.		
34.	Формування Китайської цивілізації.		
35.	Імперія Цінь і Хань.		
36.	Культура Китаю.		
37.	<i>Узагальнення знань з теми.</i>		

38.	Перевірка знань.		
Розділ III. Антична цивілізація та її сусіди			
Тема 1. Становлення Античної грецької цивілізації			
39.	Мінойська цивілізація.		
40.	Греція за поемами Гомера.		
41.	Грецьке суспільство та повсякденне життя.		
42.	Сім'я, освіта та виховання.		
43.	Практичне заняття. Релігія та міфологія.		
44.	Велика грецька колонізація.		
45.	Греко-перські війни.		
46.	Практичне заняття. Побут і виховання спартанців.		
47.	Демократія в Афінах.		
48.	Мистецтво та «золотий вік» Афін.		
49.	Імперія Александра Македонського.		
50.	Еллінізм.		
51.	<i>Узагальнення знань з теми.</i>		
52.	Перевірка знань.		
Тема 2. Давній Рим за царської та республіканської доби			
53.	Природні умови Аппенінського півострова та виникнення міста Рим.		
54.	Римська республіка.		
55.	Повсякденне життя в римських містах.		
56.	Релігія та звичаї.		
57.	Військові завоювання Риму. Пунічні війни.		
58.	Практичне заняття. Історичний портрет Цезаря		
59.	<i>Узагальнення знань з теми .</i>		
60.	Перевірка знань.		
Тема 3. Римська імперія			
61.	Римська імперія.		
62.	Культура Риму.		
63.	Практичне заняття. Повсякденне життя римлян за часів Імперії.		
64.	Народи – сусіди Риму.		
65.	Кризові явища Римської імперії.		
66.	Падіння Західної Римської імперії.		
67.	Слов'яни та їх сусіди.		
68.	<i>Узагальнення знань з теми .</i>		
69.	Перевірка знань.		
70.	Узагальнення до курсу. Внесок давніх цивілізацій, культур, народів в історію людства.		

Додаток 7

Програма з музейної педагогіки НІАЗ «Ольвія» на червень – серпень 2022 рік

Вікова група: 6 класи

Форма	Назва	Аудиторія	Місце проведення	Термін проведення	Педагогічні методи/матеріали	Зміст заходу	Перевірка ефективності
Музейна лекція дуальна	Античні таємниці ольвійського трикутника	6 класи	Територія НІАЗ «Ольвія»	червень	Наочно-ілюстративний, аналіз, розвиток креативного мислення. Матеріали та технології: роздруковані роздаткові, електронний планшет для показу знахідок з Ольвії, що знаходяться в колекціях археологічних музеїв України, телефони учнів для самостійної роботи, папір та ручки, нерухомі об'єкти на території Національного історико-археологічного заповідника «Ольвія».	Закріпити знання з теми «Антична цивілізація» на прикладі античного міста Ольвія; розкрити інформацію про межі виникнення і існування античних полісів; за допомогою візуалізації об'єктів культурної спадщини ольвіополітів (нерухомих пам'яток та музейних предметів) сформувані знання про духовний світ еллінів; розкрити сутність античної термінології та шляхом самостійних досліджень учнів, спонукати засвоїти нову термінологію; сформувані уявлення про обрядовість, характерні ознаки давньогрецьких свят та видовищ. Розкрити сутність зв'язку між пантеоном богів і святами на їх честь. Сформувані вміння самостійно шукати необхідні матеріали аналізувати і доступно розповідати одноліткам через виконання ролі лектора.	Перевірочна вікторина по завершенні заходу.

<p>Гра перенос у часі</p>	<p>«Ольвія – місто майбутнього»</p>	<p>6 класи 10 чоловік</p>	<p>Територія НІАЗ «Ольвія»</p>	<p>Липень</p>	<p>Наочно-ілюстративний, аналіз, розвиток креативного мислення, театралізації. Матеріали та технології: роздруковані роздаткові, електронний планшет, телефони учнів для самостійної роботи, компаси, папір та ручки, нерухомі об'єкти на території Національного історико-археологічного заповідника «Ольвія».</p>	<p>Екскурсанти стають учасниками театралізованого дійства і потрапляють із сьогоdnішнього дня до минулого, коли місто переживає розквіт. В грі присутні політичні інтриги, розслідування пов'язані з розбудовою та розвитком міста. Коли на гравців чатує небезпека, або необхідно отримати підказку, яка знаходиться у майбутньому, то вони мають можливість перенестись у майбутнє. Це відбуватиметься шляхом тримання за руки, створення кола з тим, хто є твоїм союзником на даний момент.</p>	<p>Результатом гри стане закріплення знань з предмету, вміння орієнтуватися та знаходити правильні рішення в критичних ситуаціях, формування розуміння того, що не варто боятися діяти та помилитися, розвивати критичне мислення, формування навиків роботи у команді.</p>
<p>Тренінг-конкурс екскурсодів</p>	<p>І вінчали лавровим вінцем</p>	<p>6 класи</p>	<p>Об'єкт гімнасію на території НІАЗ «Ольвія»</p>	<p>Серпень</p>	<p>Наочно-ілюстративний, аналіз, розвиток креативного мислення, театралізації, занурення, моделювання ситуації успіху.</p>	<p>Учасники мають перевтілитись у давньогрецьких спортсменів, ораторів, музикантів та інш. Придумати відповідну до тематики екскурсії і провести аудиторії використовуючи різні прийоми роботи з відвідувачами.</p>	<p>Вибрана за результатами голосування, у давньогрецькому стилі, аудиторії екскурсія переможе і автора буде нагороджено. Під час заходу учні опанують ази роботи з аудиторією на практиці, вміння створювати власний інтелектуальний продукт і презентувати його на публіці, підвищення самооцінки та впевненість, розвиток творчого мислення та вміння</p>

Додаток 8

До:

Розділ III. Антична цивілізація та її сусіди Тема 1. Становлення Античної грецької цивілізації			
39.	Мінойська цивілізація.		
40.	Греція за поемами Гомера.		
41.	Грецьке суспільство та повсякденне життя.		
42.	Сім'я, освіта та виховання.		
43.	Практичне заняття. Релігія та міфологія.		
44.	Велика грецька колонізація.		
45.	Греко-перські війни.		
46.	Практичне заняття. Побут і виховання спартанців.		
47.	Демократія в Афінах.		
48.	Мистецтво та «золотий вік» Афін.		
49.	Імперія Александра Македонського.		
50.	Еллінізм.		
51.	<i>Узагальнення знань з теми.</i>		
52.	Перевірка знань.		

Після:

Розділ III. Антична цивілізація та її сусіди Тема 1. Становлення Античної грецької цивілізації			
39.	Мінойська цивілізація.		
40.	Греція за поемами Гомера.		
41.	Велика грецька колонізація		
42.	Грецьке суспільство та повсякденне життя.		
43.	Сім'я, освіта та виховання.		
44.	Практичне заняття. Релігія та міфологія.		
45.	Греко-перські війни.		
46.	Практичне заняття. Побут і виховання спартанців.		
47.	Демократія в Афінах.		
48.	Мистецтво та «золотий вік» Афін.		
49.	Імперія Александра Македонського.		
50.	Еллінізм.		
51.	<i>Узагальнення знань з теми.</i>		
52.	Перевірка знань.		

Додаток 9

Практичне заняття музейна лекція-тренінг екскурсоводів

«Земля богів: Ольвія»

Практичне заняття за темою «Релігія та міфологія»****розроблено відповідно до освітньої програми (додаток).

Аудиторія: учні 6 класу загальноосвітньої школи

Тривалість: 45 хвилин

Учні заздалегідь опрацьовують рекомендовану літературу «Міфи та легенди Давньої Греції». Таким чином захід «Земля богів: Ольвія» відбуватиметься у формі музейного уроку-тренінга з написання екскурсії, коли лектор та учні стають рівноправними учасниками процесу самостійного пізнання, опрацювання, та художньої інтерпретації, доповнення вже отриманої раніше інформації.

Мета - остаточно закріпити учнями отриманні знання з вивчення світоглядних традицій Античного світу шляхом самостійного виконання практичних завдань (написання екскурсії).

Практична: Навчитися самостійній роботі над засвоєнням теоретичного матеріалу; розробці самостійних проєктів; застосуванню теоретичних знань на практиці у вигляді музейної екскурсії; основам створення музейної екскурсії.

Освітня: Доповнити знання учнів з історії Античної Греції на прикладі реальної пам'ятки Ольвії, що знаходиться на території України. Познайомити з світоглядними традиціями еллінів шляхом демонстрації археологічних експонатів та руїн культових споруд. Розширити кругозір учнів шляхом демонстрації надбань духовної культури ольвіополітів. Збагатити мовленнєву культуру учнів шляхом вивчення нових термінів.

Розвиваюча: аналітичне мислення, творчість, креативність, вміння вести діалог, працювати в команді, систематизувати отриману інформацію і творчо її інтерпретувати, мистецтво презентації колективної ідеї, усунути страх перед публічними виступами.

Виховна: повагу до думки усіх членів команди, вміння слухати, поважне ставлення до історико-культурної спадщини на території України, бажання досліджувати та вивчати античну спадщину, читати відповідні джерела та літературу, відвідувати музейні інституції, патріотизм по відношенню до власної держави України.

Методичне обладнання уроку-тренінгу: мультимедійний екран, ноутбук, друковані роздаткові матеріали, папір А-4, ручки.

План уроку:

1. Вступ. Організація класу	2 хв
2. Теоретична частина з відповідями на питання	15 хв
3. Практична частина з виконанням завдань	25 хв
4. Підбиття підсумків. Оцінювання	2 хв
5. Домашнє завдання.	1 хв

Хід уроку:

Вступ. Організація класу

Лектор: Доброго Дня! Мене звати Анастасія Миколаївна, музеєзнавця, екскурсовод. Сьогодні у нас відбуватиметься музейне практичне заняття – тренінг котре складатиметься з двох частин: теоретичної та практичної. У першій – обговоримо прочитані вами самостійно міфи. Дізнаємося, що ж таке міф, якою була релігія греків, познайомимося зі світоглядними традиціями еллінів. У другій – спробуємо створити план екскурсії на основі реальних археологічних об'єктів, що розташовані на території НІАЗ «Ольвія».

Теоретична частина

Методичний прийом: бесіда лектора з учнями.

А тепер для початку розкажіть кому який міф сподобався і чому?

Діти відповідають:...

Лектор: Чудово! А наразі давайте розберемо міф про народження Аполлона.

Діти читають міф у голос.

Лектор: Так що ж таке на вашу думку міф? Про що він розповідає?

Діти дають відповідь.

Лектор: так, цілком вірно! Як що узагальнити ваші відповіді, то міф – це життєпис богів які проживали на Олімпі. Але не лише про це розповідають міфи. Мешканцям Давньої Еллади вони оповідали про появу світу, пояснювали перебіг процесів у оточуючому середовищі. А проілюструвати нам все це можуть зображенні на кераміці – вазопис (**показ експонатів**). Скажіть будь ласка, хто з богів вам запам'ятався найбільше?

Діти відповідають.

Лектор: А тепер спробуйте їх порахувати. Не зовсім виходить правда ж? Тож ви напевно помітили, що богів було багато. Така релігія називається політеїзм, тобто віра у багатьох богів.

Лектор: Окрім Олімпу боги також мешкали і у давніх містах. Коли засновувалося нове місто, наприклад Ольвія, що розташоване на території України, то обов'язково виділялася землі і під будівництво будинку для бога. Адже кожен поліс має свого власного могутнього покровителя. Наприклад, покровителем Ольвії був Аполон. Тому і до сьогодні збереглися руїни двох храмів на його честь: Аполона Ієтроса та Аполона Дельфінія, а храм – це дім бога. Священні будівлі розташовувались на спеціальній священній ділянці – теменосі. Заходити до неї мали можливість лише обрані, а до храму прості громадяни не заходили. Проводилося спілкування між богом та людиною через посередника – жерця, того хто служив саме цьому богу. При цьому він використовував спеціальні «вотивні», тобто священні речі. Богам приносили подарунки – жертви, щоб задобрити і отримати допомогу у якійсь справі. На вашу думку, що могли дарувати?

Діти відповідають.

Лектор: Так, правильно, різні смаколики, мед, молоко, вино. Але, правий ті, хто згадав про криваві жертви. Адже в Давній Греції, під час величезних свят – Олімпійських змагань чи Панафеней (свят на честь богині Афін), приносились великі жертви великої та малої рогатої худоби. Такі дії мали назву «гекатомби», що в дослівному перекладі «сто биків». Навіть

місяць у аттичному календарі мав назву «гекатомбеон». Але з часом, люди зрозуміли, що приносити постійно таку жертву дуже дорого і для особистих прохань почали виготовляти букрайнії. Ось можете побачити – це такі металеві вироби, як голівка бичка. Також зустрічаються керамічні хлібці, монетки зроблені з чорнолакової кераміки (**показ експонатів**). Великі ж жертви приносилися на загальногрецьких державних святах. Також в Ольвії вшановувалися і інші боги: Афродіта, Зевс руїни святилищ та храмів яких лишилися і до сьогодні. У місті проживали й інші боги які допомагали у різних сферах життя людині. Наприклад, ви зараз називатимете те, чим займалися у той час давні греки, а я вам показуватиму присвячу вальні графіто – написи з іменами богів.

Діти відповідають. (Показ посвячувальних графіто).

Лектор: Жертвоприношення відбувалось як на великих олтарях (**показ олтаря з центрального теменосу Ольвії**), також і вдома у людей були невеличкі олтарики з каменю та кераміки. Жертву приносили як богам Олімпу, так і хтонічним – підземним (**показ чим відрізняються олтарі на прикладі**).

Щоб задобрити богів на їх честь проводяться великі свята та видовища. Свята: Панафінеї, Елевсинські містерії, Діонісії. Видовища: Олімпійські ігри вам найвідоміші. Цікаво те, що під час кожного свята або видовища відбуваються змагання – агони. А тепер подумайте і дайте відповідь на питання у чому ж іще змагалися окрім спорту? Наприклад, назвіть конкурси у котрих ви берете участь.

Діти відповідають.

Лектор: правильно, змагання проводились спортивні, музичні, поетичні, театральні. Переможці отримували нагороду у вигляді лаврових вінців, панафінейських амфор, вотивних триножників (**показ експонатів**).

Дізнавшись вже багато про що, тепер давайте подумаємо, а що ж збереглося і до сьогодні від античних свят та видовищ?

Діти дають відповіді.

Ось така багата та яскрава духовна культура мешканця давньогрецького полісу. Про неї багато в чому можна довідатися завдяки археологічним пам'яткам та знахідкам. Тож тепер переходимо з вами до другої практичної частини нашого заняття, щоб остаточно закріпити отримані знання.

Практична частина

Методичний прийом: колективна самостійна робота учнів над складанням плану екскурсії.

В цій частині ви спробуєте себе у ролі спів авторів екскурсії. Вашим завданням буде розібратися з такими складовими екскурсії за класифікацією як: склад учасників (аудиторія), за місцем проведення, за змістом. Прошу розділитися на три групи. Кожна група отримує такі екскурсії: I гр.. «Таємниці ольвійського музею: слідами богів»; II гр. «Ольвійські адреси античних богів»; III гр.. «Віншували лавровим вінцем».

Тож перший крок зроблено, назва екскурсії у нас є. Тепер рухаємось далі. Варто вам подумати про що ви хочете розповісти в цій екскурсії тим хто вас прийде послухати. Таким чином у вас сформується мета. Обов'язково подумайте чим би вам ще хотілося доповнити свою екскурсію: відео, костюми, малюнки або щось інше.

За змістом екскурсії бувають: оглядові – знайомимо з великою кількістю інформації та об'єктів не акцентуючи увагу на конкретній темі, тематичні – ви розповідає про одну конкретну тему, наприклад - змагання. До якої належить ваша дайте відповідь.

Діти відповідають.

Також бувають екскурсії за місцем проведення: музейні, поза музейні, комбіновані. Визначте де буде проводитись ваша і дайте відповідь.

Діти відповідають.

Також необхідно подумати для якої вікової категорії підійде екскурсія. Дошкільна, шкільна (які класи), студенти, доросла, люди похилого віку. Оберіть і дайте відповідь.

Діти відповідають.

Екскурсія – це показ, тобто маємо обрати, що ми зможемо показати відвідувачам. Так, як ми проводимо екскурсії на території НІАЗ «Ольвія», тож я надаю вам зображення об'єктів, а ви вже обирайте які необхідні саме для вашої роботи (**демонстрація зображень ділянок теменосів, гімнасію та археологічних об'єктів під відкритим небом, приміщень музею, лапідарію, лапідарних ділянок на зовнішній експозиції**).

Діти обирають.

А вам дається ще 15 хвилин на доопрацювання презентації екскурсії і чекаю на вашу розповідь.

Діти доопрацьовують екскурсію і кожна група презентує результати яких досягла.

Підведення підсумків уроку. Оцінювання.

Дякую кожній групі, ваші презентації надзвичайно цікаві! Варто запам'ятати, що складання екскурсії обов'язково включає розгорнутий сценарій, формування завдань та результатів від проведення заходу, а також методичної екскурсійної мапи. Цих питань сьогодні торкатися не будемо і лишимо до наступної зустрічі безпосередньо на території ольвійського полісу де розглянемо прийоми показу та розповіді під час проведення екскурсії. Таким чином, сьогодні під час музейного практичного заняття-тренінгу нам вдалося побачити оточуючий світ очима мешканця давньогрецького полісу через дивовижний міф. Відвідавши віртуально античне місто Ольвія зрозуміти як впливали вірування людей на їх життя, звідки взялися свята та видовища, що дійшли і до нашого часу. Також, ви стали учасниками процесу створення екскурсій і зрозуміли яким чином можна отриманні знання донести багатьом людям навколо вас і щоб їм це стало цікаво. Дякую за увагу!

За активну участь кожен з вас отримує невеликий сувенір, а до загальної оцінки з предмету додаткові бали.

Домашнє завдання.

Домашнім завданням стане запис до словничка термінів про котрі вдалося довідатися сьогодні: теменос, політеїзм, міф, агон, вотивні предмети.

Список використаних джерел та літератури при підготовці практичного музейного уроку-тренінгу:

Русяєва А. С., Русяєва М. В. Ольвія Понтійська: місто щастя та печалі. К.: Видавництво «Стилос», 2004. 228 с.

Латышев В. В. Очерки греческих древностей. Богослужебные и сценические древности / В. В. Латышев ; под науч. ред. Е. В. Никитюк. СПб : АЛЕТЕЙЯ, 1997. 317с.

Смельянов Б.В. Экскурсоведство - М: Радянський спорт, 2007. 216 с.

Нездоймінов С. Г. Організація екскурсійних послуг: навчально-методичний посібник / С. Г. Нездоймінов. Одеса: Астропринт, 2011. 216 с.

Додаток 11. *Ілюстрація 1*

Додаток 11. Ілюстрація 2

Додаток 11. Ілюстрація 3

Додаток 11

Ілюстрація 4

Ілюстрація 5

Додаток 11

Ілюстрація 6

